

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Dialog s Krajinou

Bakalářská práce

Ester Lojková

červen 2013

Základní údaje

Autorka: Ester Lojková

Název práce: Dialog s krajinou

Škola: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta

Obor: Specializace v pedagogice – Výtvarná výchova

Studium: Bakalářské, prezenční

Ročník: 3.

Vedoucí bakalářské práce: akad. Mal. Mgr. Martin Velíšek Ph.D.

Konzultant: Mgr. Linda Arbanová Ph.D.

Zadáno: 15.3.2012

Anotace:

Práce se zabývá konceptuálním pohledem na krajinu jako výtvarný žánr. Rozprostírá širší souvislosti tématu vnímaného skrze osobní prožitek. Dotýká se pojmů jako putování, dialog a monolog, paměť místa apod. Vnímání krajiny staví nad výtvarný artefakt.

V praktické části představuje vizuální a verbální záznam cesty. Pracuje se subtilní, vícevrstvou výpovědí o konkrétním místě. Didaktická část otevírá prostor pro netradiční práci s krajinou. Navrhuje řadu úloh, které v intencích RVP především prohlubují citlivost žáků k danému tématu.

Klíčová slova: Krajina, člověk, dialog, cesta, stopa, otisk, dotek, čas, materiál

Basic data

Author: Ester Lojková

Title: Dialogue with the landscape

University: Charles University in Prague, Faculty of Education

Department: Specialization in Education - Art Education Oriented at Education

Type of study: Bachelor, Full-time

Grade: 3

Thesis supervisor: akad. Mal. Mgr. Martin Velíšek Ph.D.

Consultant: Mgr. Linda Arbanová Ph.D.

Assigned: 15.3.2012

Annotation:

The work deals with the conceptual view of the landscape as an art genre. It spreads wider context of the topic perceived through personal experience. It touches on concepts such as pilgrimage, dialogue and monologue, memory space, etc. Perception of a landscape is put over the art effect.

In a practical part visual and verbal recording of a journey is introduced. Its based on a subtle, multilayered statement about a specific place. The didactic portion opens the door for innovative work with the landscape. It proposes a number of tasks, which in terms of RVP particularly deepen pupils' sensitivity to the topic.

Keywords: Landscape, human being, dialogue, path, footprint, imprint, touch, time, material

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vykonala samostatně
s použitím uvedených pramenů.

Ester Lojková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat akad. Mal. Mgr. Martinovi Velíšekovi Ph.D. za cenné rady, ochotu a vřelý přístup.

Také bych chtěla velmi poděkovat příteli Jankovi Jiříčkovi za dlouhý čas strávený nad konzultacemi prací a fotografií. Také za trpělivost a podporu.

V neposlední řadě děkuji své sestře Kateřině Linhartové za podporu a editorské poznámky.

Obsah:

Úvod.....	7
1. Krajina.....	9
2. Putování.....	10
3. Dialog a monolog.....	14
4. Řeč krajiny.....	16
4.1 Kámen.....	16
4.2 Voda.....	22
4.3 Strom.....	26
4.3.1 Stomy v náboženství.....	28
5. Krajina versus krajinomalba.....	34
6. Krajina bez (krajino)malby – konceptuální krajina.....	36
7. Praktická část.....	42
8. Didaktická část.....	60
Závěr.....	68

*„Nikdy se nedostanu tam,
kam přesahuje v červencové noci strom.
To vím a letní noc mě učí dál.“*

Jan Skácel

ÚVOD

*„Rodný kraj není však ani tak určitá rozloha jako určitá hmota;
je to žula nebo půda, vítr nebo sucho, voda nebo světlo.*

To v něm zhmotňujeme naše snění; díky němu získává náš sen svou správnou substanci..“

Gaston Bachelard (Voda a sny, Esej o obraznosti hmoty)

Chtěla bych hovořit o krajině, která s námi vnitřně sounáleží. Tento vztah se dá jen velmi obtížně objasnit, s určitostí říci, odkud toto silné pouto pramení. U některých z nás je to krajina rodiště, kde někdy i několik generací žilo a vyrůstalo v jednom místě, znají jeho minulost, příběhy s ním spjaté, které se po večerech vyprávěly. Již od mala se lidé učili to místo poznávat, snažili se ho pochopit, vyznat se v něm, ať už vědomě či podvědomě.

Pro jiné to může být místo, kde zažili významné chvíle svého života. Radostné, proměňující, oživující, jedinečné chvíle, které se nám vryly pod kůži, bytostně s námi srostly a proměnily nás. S nimi jsme se stali novými lidmi.

Může to být vztah k místu, který je prostorem mezi dvěma předchozími zkušenostmi. Krajina, která se stala domovem, ale ne tím, kde se narodili, ale z nějakého úmyslu osudu se do onoho místa dostali a už nedokázali být jinde. O to těsnější a silnější vztah si k místu člověk vybuduje, čím v ranějším věku v tomto místě začne žít.

Pro mně samotnou se takovým osudným místem stalo Šluknovsko. Krajina historií jak zatížená, tak obdařená. Uchvátila mě svou rozmanitostí, vážností i hravostí rozličných tvarů (např. pískovcové útvary, meandry řek), lidmi nezřídka chudými, ale často také v sobě nosícími jistou prozřetelnost, hloubku. Stejně jako krajina, která má v sobě ukryté své rýhy minulosti (zákopové valy v lesích u Jedlové), tak slunné stráně kopců plné rozkvetlých luk. Vše žije ve společné symbióze jako hudební skladba plná rozmanitých dynamických zvrátů strmých svahů skal, proudících řek po dešti, skoků srn v křovinách a zjemněných pasáží plných slunce, klidných červencových večerů luk za cvrlikání cvrčků a kobylek, povívání stébel trav a vlčích máků.

A jak je to s krajinou, tak podobně je to také s lidmi léta a generace zde bydlícími. Byla to vždy země historicky těžko určující, komu „právem“ patří, či patřila. Spíš by se přesněji dalo říci, že oba národy tu v poklidu žily a spolupracovaly vedle sebe do dob krutých válek, nedůvěry, křivd, strachu a chamtivosti. Krutosti a hrůznosti se děly na obou stranách, a jestli je nakonec důležité zamýšlet se nad tím, kdo se dopouštěl větších krutostí, nebo kdo první začal válečnou sekyru. Je tedy těžké tento křehký vztah s otevřeností a vřelostí rozvíjet, ale jedině tak je možné znovu navázat

na mírumilovné vztahy, spolupráci a odpustit minulé.

Šluknovsko samo geologicky leží na rozhraní tří krajin. Převládají tu jedny z nejstarších žul jaké v Čechách i u sousedních Němců můžeme nalézt. Okraje žulové krajiny na západ od lužického zlomu přecházejí do bludiště pískovcových roklí a skal Zadní země (jak byla a je nazývána, i Miroslav Nevrlý v textech *Chvály zadní země* - země plná touhy po svobodě, radosti a snahy žít naplno v souladu s přírodou - takto nazývá „opuštěnou“ zem, „osamělé“ neprozkoumané krajiny Českosaského Švýcarska a Labských pískovců, které přímo vybízejí procházejícího člověka k putování, pohltní ho, zaplní ho touhou po odkrytí tajemství, které je všudypřítomné.

Bohuslav Balbín se ve své knize *Miscellanea historica regni Bohemae* (1679-1687) zmiňuje o Lužických, neboli Tolštějnských, horách. Jsou proslulé zlatem, to se nalézá na mnohých místech, např. v prameni na úpatí kopce kdysi mocného hradu Tolštějnu. Zdejší znělce jsou také bohaté na minerály např. nefelín a apatit, Balbín se zmiňuje i o safirech.

Tento kraj také oplývá nespočtem přírodních přirozeně vyvěrajících studánek, některé jsou jen sezónní – jarní, ale mnoho jich najdeme celoročně tekoucích, často na úpatí kopců či v hlubších lesích. Voda z každé studánky má specifickou chuť a často i zbarvení (některé železité). Voda pohlcuje a vtahuje do sebe své okolí, místo, odkud studánka pramení. Vezme si něco ze skal kterými protéká, z namočeného listí, z půdy a stromů co ji obklopují.

Lužický žulový pluton se rozkládá největší částí na německém území Lužice. Představuje konečnou část žulového masivu, který se táhne od jižního Irsku ke Cornwallu a odtud přes Bretagne, Centrální masiv, Harz až do Čech. (Cílek 2008) Lužický masiv má bohatý žilný doprovod kolem 1200 žil – tvořených velmi rozmanitými horninami. Díky němu po čase vznikala nová a nová pohoří. Václav Cílek ho přirovnává k velkému spícímu zvířeti, co jednou za desítky let převrátí na bok, otřese zemskou kůrou a zase klidně spí dál.

Nedaleko Šluknova se zastavil kontinentální ledovec předposlední doby ledové, z něj postupným táním vznikaly ledovcové řeky tekoucí směrem na jih. Ledovec s sebou přinesl i písek a štěrk svým původem patřící do Švédska či k pobřeží Baltického moře. V původních ledovcových říčních korytech výjimečně můžeme nalézt jantar.

Do tohoto kraje se ráda vracím. To je má krajina, tady jsem doma. Tady chytám poslední parsy slunce než zajde za kopce a v krajině se sešeří, tady usínám a probouzím se kosím zpěvem, tady se mi kůže mění do bíla s prvním sněhem. Tady otevírám dialog s krajinou...

1. KRAJINA

*„Šel jsem středem pole...díval jsem se kolem sebe,
boty drtily mokré hroudy a od hlíny vzduch se zapíjel hnědě.
Na obloze rostly šedé houby...Šel jsem pomalu, chvílemi jsem běžel.
Byl jsem uprostřed.“*

Vladimír Kokolia

Co je krajina? Když se podíváme na pojem krajina do Slovníku českého jazyka, najdeme stručné vysvětlení výrazu s obširným významem. Krajina je území, zpravidla se zřetelem k přírodnímu utváření¹. Dle další definice „krajina“ znamená část území tak, jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních anebo lidských faktorů.² Slovenský slovník je o něco sdílnější, nabízí nám i zavítání do krajů lidského těla (srdcová krajina, v okolí nějakého určitého útvaru).³ V japonštině se krajina skládá ze dvou znaků FUU (vítr, vzduch), a Kei (výhled, rozhled)⁴ Můžeme krajinu nazvat také jako způsob, jímž se našemu prožívání světa otevírá porozumění prostoru kolem nás. (SMOLÍKOVÁ 1993) Anebo na ni můžeme pohlížet jako Jiří Sádlo: „...krajina je to, kvůli čemu lezeme na rozhledny.“

Slovo krajina je s největší pravděpodobností starogermánského původu. V období raného středověku označovala pozemek obdělávaný jedním hospodářem. Prostor, který dokázal pozorovatel vnímat z jednoho místa s tím, že za horizonty se jednalo o krajiny jiné.⁵

A jak to často bývá, setkáme se s vícero definicemi krajiny, stejně jako s vícem jejích výkladů a hledisek, kterými na ni můžeme pohlížet. Ale vystihují tyto definice opravdu hloubku, vztah a podstatu toho, co by měl výraz „krajina“ skýtat?

Z pohledu legislativy snad ano, ale z pohledu živé lidské bytosti věřím, že ne.

Co je pro každého z nás, co obýváme, tuto Zem krajina, je subjektivní. Každý v sobě nosíme sobě vlastní zkušenosti, které se mohou podobat životním prožitkům druhých, ale nebudou v žádném případě naprosto totožné. Tak jako je nám vlastní náš otisk konečků prstů, tak jsou nám vlastní i naše zkušenosti a pohled na svět kolem nás.

Každý z nás v sobě nosí jakýsi vnitřní prostor, vnitřní krajinu („inscape“ opak „landscape“). Jí zaplňuje cosi prvotního, prastarého, tvořivého uvnitř nás. Gerard Manley Hopkins (anglický jezuitský kněz, básník) začal tento pojem užívat ve svých dopisech po roce 1868. Chápe ho (pojem „inscape“) jako cosi hlubokého, co s námi vnitřně sounáleží, jakýsi vnitřní vzor či rytmus. Pokud se vnitřní krajina duše daného člověka setká s podobně uspořádanou (rytmicky) vnější krajinou,

nastává inspirační proces. Jak popisuje G. M. Hopkins, v tento okamžik nastává zrod básně. A zároveň vnější krajina, ve které člověk žije („landscape“), se vtiskává do vnitřní krajiny daného člověka žijící v ní.

V téměř shodné době došel k podobné myšlence i jihočeský spisovatel Josef Holeček. Krajina podle něj vždy ovlivňovala člověka, dokonce i národy, které v ní – žily ⁷Krajina člověka postupně přetváří a stejně je tomu i u člověka. Ten si krajinu kousek po kousku ochočuje, formuje a zabydluje, i ona se pod jeho rukama mění.

2. PUTOVÁNÍ

*„Putuji krajinou, abych se stal znakem – cestou podél potoků,
vrcholem kopců či nitrem jeskynního ohně..“*

Miloš Šejn

Putování – kde mělo svůj začátek? Jaký mělo svůj význam před dávnou dobou a jaký má dnes? Za čím lidé putovali, za čím putují dnes?

Samotné slovo pouť pochází ze staročeského slova *pút* znamenajícího cestu. Od něj je odvozené slovo putování. Poutník, člověk, který se vydal na pouť, má svůj původ v německém výrazu *pilger*. S jeho obdobou se setkáme i v jiných jazycích, např. se slovem *pélerin* ve francouzštině a *pilgrim* v angličtině. *Pilgrim* pochází z latinského slova *peregrinus*, to vyjadřuje cizího člověka, který se nachází (žije) mimo kraj, kde má svá občanská práva. (Ohler 2002) Výraz a smysl slova poutník nelze zaměnit se slovem turista. Určitě mají některé aspekty podobné, např. poutník i turista hledají určité naplnění, ale s rozdílnou hloubkou. Turista hledá spíše estetické krásy, zatímco poutník hledá duchovní či duševní hloubku, obohacení, katarzi. Hledá sám sebe a to, co ho převyšuje. Ale ani u turisty není vyloučeno, že původní výlet (turistika) se promění v hlubší prožitek.

Putování (od slova pouť) předpokládá ve své podstatě nějaký účel – cíl cesty a hluboké, až bytostné prožívání člověka. Henry David Thoreau, který byl sám bytostným dobrodruhem, či tulákem, mluvil o chůzi jako o „*umění choditi na procházku*“, o dobrodružství. Člověk podle něj musí mít nadání k toulání. Tulák je v každém kraji doma. Chůze není jen pobyt, průchod místem či tělocvik. Chodec musí být tělem i duchem v místě, ve kterém se zrovna nachází. „*Jsem znepokojen, stane-li se, že jsem šel míli cesty do lesů tělesně, ale nebyl jsem tam duševně.*“ (THOREAU 1925)

Někdy je lidská mysl tak zaměstnaná, že si nevšimne toho, co je ve skutečnosti důležité. Thoreau vypráví příběh o světském lakomci se zeměměřičem: „*prohlížel si svoje meze, kdežto nebe se usídlilo kolem něho, a on neviděl přecházejících andělů, nýbrž se díval prostřed ráje na starou díru od kolu.*“ (Thoreau *Chůze* s. 9) Thoreau dodává – pro tuláka nebylo většího bohatství než je svoboda, prázdnota a nezávislost. Chůze tedy nemusí mít daný cíl, může být cestou volnosti, svobody a prázdnoty, kdy jsme sami se sebou a s místem, ve kterém se nacházíme v ten daný čas.

Jak jednou člověk překročí hranici sama sebe, chtění, žádostí, vlivů prostředí, kde se delší dobu nachází, a pak putuje neznámými krajinami, to, co pociťuje, je jako vánek prostupující jeho tělo, odplavující staré, a vyvstává, rodí se vněm nové. „*Putování se stává potravou pro hladovějícího, překonáním, otevřeností, spontánností, možností. Jen krajina se před ním rozevívá a nemá konce, je nekonečná, je přátelská, stává se domovem, už není kam spěchat, snad jen na vrchol kopce, hory za další rozevřenou náručí horizontů*“ (Smolíková 1993)

Vše se pak spojuje a stává se jedním, najednou člověk pociťuje, že vše do sebe zapadá, jedno plodí druhé a znovu se setkává v jednom. Vše je jedním, jedno je vším, vše se vzájemně prostupuje. Čas se zastavil a stal se nekonečným.

Důležitým aspektem poutnictví, nad kterým se zamýšlelo už mnoho autorů a samotných poutníků, je samota. Jean Jacques Rousseau byl jeden z prvních, který v novověku poukazoval na význam přírody a přirozenosti v ní. Krajina je pro něj i místem samoty, kdy se člověk utiší, nalezne klid a prostor k usebrání. Sám říkával: „*Nikdy jsem tolik nemyslel, tolik neviděl, tolik neprocítil své já, smím-li tak říci, jako na těch cestách, které jsem konal sám a pěšky.*“ (Stibral 2005)

Viktor Faktor, muž, který se vydal na pěší pouť do Říma a za 44 dní ušel 1390 km, význam pouti shrnuje pár řádky: „*Překročením devětkrát devíti řek a hor dojde člověk do kouzelné říše, sám k sobě. ...Člověk se cestou zbavuje všeho nepodstatného....Po návratu nezůstal kámen na kameni. Nadhled a odstup vsutku nebývalý. Tichý, vyrovnaný smutek a ztráta ilusí. ...Ani intelektuální výtvor, ani sportovní počín. Pěší pouť je o něčem jiném, její síla spočívá v tom, že je až příliš spjatá se skutečností.*“ (Faktor 2000)

Poutí máme po světě nepřeberné množství, i na našem území se setkáme s mnoha poutními místy. Některé chřadnou, jiné se znovu objevují. Prošlapávají se staleté cesty zarostlé travou a opět se k místům nachází dávno zapomenutý vztah. Z poutních cest bych chtěla jmenovat alespoň dvě, z nichž cesta do Santiaga de Compostely vede i přes naše území.

Pouť kolem hory **Kailas** (Himálaj, Čína) je významná zejména pro buddhistickou, hinduistickou a tibetskou bonistickou víru. Pod touto horou (z jezera Manasarovar) pramení čtyři řeky, z nichž každá obteče, podle tradičního příběhu, sedmkrát horu a poté teče každá jedním

světovým směrem, na jinou světovou stranu. Vrcholem hory je domov Buddhy - Demčonga. (Čakrasamvara, tantrické božstvo), který představuje v buddhismu nejvyšší Blaženost. Poutníci věří, že pěší pouť kolem hory jim přinese štěstí a dojdou

ke „znovuzrození“. Po obou stranách hory se tyčí menší štíty, ty jsou považovány za trůny dvou bodhisattvů.

Aby mohl vejít poutník dále směrem na východ

do údolí, a zrodil se tak k novému životu, musí projít

tzv. branou smrti. Když stoupá vzhůru k Dolmině průsmyku

(5660 m), dojde k místu, kde spatří zrcadlo smrti a v něm

odraz svých minulých činů. Zde ulehne mezi dva balvany a zaujme polohu umírajícího. Zanechá na místě kus svého šatu, vlasů nebo jinou osobní věc – symbolický kousek sebe sama. Poté pokračuje průsmykem směrem ke znovuzrození. Někteří věřící vykonávají pouť nejen pěšky, ale cestou pokoření a očištění – tibetsky *Chak Tsal* – doslova znamenající „smést“, v tomto smyslu smést ze sebe špatné činy a dojít k očištění a k požehnání. Poutníci dávají nejdříve ruce na hlavu (očištění těla od špatných činů), potom na krk (očištění od špatných řečí; dostávají požehnání osvícené řeči), na srdce (očištění od špatných myšlenek; dostávají osvícení mysli), dotýkají se země všemi pěti oblastmi těla – smetení pěti jedů (touha, hněv, klam, pýcha, žárlivost) a přijímání pěti kayas a pěti moudrostí (rovnost, zrcadlo...). Tak poutník tváří ležící v prachu, rukama položenýma k zemi a na závěr semknutýma, očisťuje svého ducha i tělo od špatných činů a myšlenek a přijímá požehnání.

Калиас Панага
(malba na hedvábí)

Pouť do **Santiaga de Compostela** (comino de Santiago – toto jméno dostala i mléčná dráha, Španělsko) neboli Svatojakubská pouť, je poutí, po níž věřící putují ke kostelu Santiago de Compostela, kde jsou uloženy ostatky sv. Jakuba, učedníka Ježíše Krista. Někteří ze středověkých poutníků pokračovali ještě dál, až do daleké Finistery. Tehdy se mělo za to, že na tom místě se nachází konec světa. Tato pouť je stará přes 1200 let a dodnes se chodí po stejných trasách jako ve středověku. Důvody pouti jsou různé, někteří se vydají na cestu čistě z náboženských důvodů, jiní se chtějí vyrovnat se svým životem a zážitky, které jimi otřásly. Jisté je, že ať mají poutníci jakýkoli důvod k cestě, nakonec se jich všech hluboce dotkne.

Slova pouť-putování mají blízko k českému slovu *pouto*. Mohou nám evokovat silný vztah k nějakému místu, zemi, krajině, ve které jsme se narodili, v níž žijeme. Oproti tomu může stát latinské slovo *peregrinus* znamenající cizinec, tedy výraz, který se stal základem pro anglický pojem pilgrim (poutník). Při cestě krajinou mimo svůj domov, zemi, se tedy stáváme cizincem –

poutníkem. Nová místa se pro nás stávají krajinou, kterou procházíme, teprve ji poznáváme za jejími novými a novými horizonty, až k místům, kde lidé (ještě ve středověku) věřili, že to je ten konec světa.

Putování bylo a je častokrát jednorázové – pojaté jako pouť. Ale někteří poutníci se v životě ještě několikrát vracívají na již prošlá místa a absolvují pouť znovu. Jsou i poustevníci, pro něž je cesta životním naplněním, či způsobem žití. *„Od šestého století opouštěli irští mniši bezpečí klášterů, aby žili v nehostinných dálavách ideálem asketického bezdomoví. Jejich poutnictví (peregrinatio) bylo způsobem života dle Krista i putujícího Abrahama.“* (Ohler 2002)

Poutníci se objevovali a objevují i dnes na celém světě v různých náboženstvích. Nalezneme je v hinduismu, buddhismu, judaismu, křesťanství i v islámu.

Počátky křesťanského putování můžeme nalézt v Bibli. U Židů v raných dobách začala být velmi významná pouť do Jeruzaléma (Svatá země). Postupem času přibývalo možných cílů poutní cesty. V raném středověku stoupal počet poutníků, důležitou roli tu sehrála i náboženská jednotnost Evropy.

V roce 1291 přes Svatou zemi táhlo vojsko křižáků a poutnické cesty se tak staly nebezpečnými. V té době se více chodilo na západ, např. do Santiaga de Compostely.

Od patnáctého století se vyskytuje kritika poutnictví. Důvodem kritiky byla často skrytá nelibost panovníků a jejich představa majetku.

V sedmnáctém století byly ve střední Evropě oblíbené mariánské poutě. Cesty směřovaly do Mariazell.

V době osvícenství nastala podobná situace jako v 15. století a s tím spjaté odmítnutí poutnictví. Dokonce bylo vydáno i nařízení (1772), které říká: *„kdo není přes noc doma nebo odejde ze země, provinil se „zvrácenou poutnickou mánií“*. Všechny zákazy byly z hospodářských důvodů, lidé totiž odcházeli na poutě a hospodářství skomíralo. Postupně byly některé poutě zakázány nebo mohly být absolvovány jen na ojedinelé povolení. Jako náhrada poutních míst v té době sloužily křížové cesty a procesí.

Ve dvacátém století přišly další potíže a poutnictví provázal útlum. Vlády nedemokratických systémů poutě znemožňovaly. V některých případech se v tajnosti stávaly také určitým gestem odporu proti těmto režimům. Konala se např. celonárodní Anežčina pouť *„do Říma na svatořečení Anežky České v listopadu 1989 a její doznění v Praze se stalo jakousi duchovní předehrou a vzápětí doprovodem převratných událostí...“* (Halík 2006)

3. DIALOG A MONOLOG

"Monolog váš svět zmenšuje. Dialog ho zvětšuje."

Reinhard K. Sprenger

Dialog se skládá z řeckého sousloví *dia a logos*. *Dia* je řeckou předponou znamenající skrze. *Logos* původně pochází od slova *legein* – řecky sbírat, skládat, mluvit, mít smysl. Z pohledu filozofie může být spojený s významy: mluvení, slovo; smysl slova, myšlenkový obsah; příčina, důvod něčeho, tedy odpovědnost za přesvědčení či konání; vnitřní slovo (řec. *verbum mentis*); *logos* je také označován jako celá oblast idejí a ducha, která je opakem k *bios* (oblast organického života) a *ethos* (oblasti mravních postojů). (Brugger 1994)

Logos je v mnoha ohledech spojen s něčím prastarým. Ve filozofii se tímto pojmem zabýval jako jeden z prvních starověký myslitel Hérakleitos. *Logos* pro něj představoval zákon veškerého dění, pořádací princip kosmu, na němž se člověk účastní vlastním rozumem.

Aristoteles dal pojmu *logos* ve své filozofii také několik významů - „slovo, jazyk řeč; myšlení, ale rovněž to, co je myšleno; rozum; poměr (ve významu matematické proporce).“ (Brugger 2002)

Na Hérakleitovu myšlenku týkající se pojmu *logos* navazují stoikové. Ti chápou *logos* jako „vším pronikající a vše ovládající rozum“ (Brugger 2002) Pojímají ho ale nejen jako kosmický, vše prostupující princip, ale i jako hlavní předmět všech jejich tří oblastí. Těmi jsou logika, fyzika a etika. Také v něm lze spatřovat lidskou schopnost vtahovat se k někomu (k něčemu).

V křesťanství se dotýká doby ještě před narozením Krista a to hlavně dvou významových okruhů. *Logos* jako „boží slovo, boží sdělení, resp. zjevení, evangelium“ nebo se pojmu užívalo jako personifikace pro Ježíše, syna Božího (Brugger 2002). *Logos* jako rozum vše pronikající a spravující. V židovsko-alexandrijské filozofii znamená myšlenku, či rozum Boží, jenž v sobě chová vzory (idee), podle kterých byl stvořen svět tvůrčím slovem. *Logos* tedy znamená také Slovo. Ve slově je vtělena vůle a rozum Boží.

Slovo, které pro nás může být jen pouhou známkou myšlenky, bylo bráno za něco bytostného. Obsahovalo dvě složky své duální povahy. Jednou svou složkou ukazovalo k Bohu a druhou ke stvoření. „*Živelná jeho moc byla jeho tvůrčí síla.*“ (Ottův slovník). Ta se odráží na začátku Evangelia sv. Jana: „Na počátku bylo Slovo (*Logos*), to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh.“ (En arché én ho *logos* kai ho *logos* én pros ton theon kai theos én ho *logos*, Jan 1,1-3, Bible Kralická) Slovo tu není chápáno jen jako Ježíš (ten, co Slovo ztělesňoval, zhmotnil, Slovo se stalo tělem – Jan 1,14, Bible Kralická), toto Slovo bylo před jeho narozením u Boha a zároveň Bohem. Slovo, které je překládáno z řeckého slova „*Logos*“, má více významů dokreslujících smysl

tohoto pojmu – příčina, komunikace, doktrína, horlivý, rozum, úsloví, zvěst aj. Zároveň i jako cosi, co prostupuje, je součástí něčeho vyššího. „*Logos*“ tu může být jistou vnitřní myšlenkou, která je vně vyjádřená slovy či jiným způsobem komunikace.

Zajímavé je se zastavit také u části: „...to Slovo bylo Bůh.“, jehož smyslem může být – jaké máme (své) myšlenky, takoví jsme i my samotní. Podobně to vystihuje úryvek: „Nejez chleba člověka závistivého, nebo jak on o sobě tebe váží v mysli své, tak ty pokrmu toho“ (Bible Kralická). Tak to je i u Boha. Jak myslí, takový je a v tomto smyslu slovo či myšlení je Bůh. Z toho důvodu je velmi těsné spojení mezi Bohem a jeho Slovem. V jiné části se objevuje výrok „Bůh je sama pravda“ (Jan 3,33; 8,26; 1 J 5,10), a proto je také Boží Slovo pravdou (Jan 17,17). Bůh a tedy i jeho Slovo je určitým řádem zde na Zemi, podle kterého se řídí, či mělo by se řídit. V Genesis (Gn1,1) nalezneme, že Bůh stvořil vše Slovem (povelem) – *panta di autú engeneto*. Vše, co je, povstalo skrze Něj. Bůh je stvořitel, ale *Logos* je nástrojem Božího stvoření. Proto je podstatou veškerého života. „Nebesa byla učiněna Hospodinovým slovem, dechem jeho úst pak všechn jejich zástup /tj. hvězdy/...co on řekl, to se stalo“ (Ž 33, 6+9). „Na zem vysílá svůj výrok, rychle běží slovo. Dává sníh jak vlnu..Sešle slovo své...a plynou vody.“ (Ž 147, 15-18). Veškerý život je teofanií (tj. zjevením Božím). *Logos* je pravým světlem, které osvětluje každého člověka (řec. *fós to aléthinon*, *ho fotidzei panta anthrópon*).

Dialog se začal vyskytovat v dramatu – tragédii (v pozdějším čase také v komedii) již v antických dobách. Dialog je tu charakteristickou divadelní formou založenou na slovech mezi několika postavami. Ty se v řeči střídají, navazují na sebe, inspirují se. Dialog má různé projevy – může být prudký, klidný, radostný, dramatický. Tyto projevy kontrolují děj a určuje jeho spád. Rozhovor dvou či více účastníků se nějakým způsobem vyvíjí, postupem času se rozvíjí a směřuje k vytyčenému či náhodnému cíli (vyústění).

Původ slova *monolog* nacházíme ve starověkém Řecku. Skládá se ze složeniny slov *monos* – „jediný, samotný“ a *logos* – „slovo, mluva“. Jedná se tedy o „dlouhou promluvu jedné osoby“. Pro monolog je charakteristická souvislá, nepřetržitá řeč jednoho z účastníků komunikace. Účastníci se nestřídají v roli hovořícího a posluchače (působení a vnímání), rozdělení na aktivního (působícího) a pasivního (vnímajícího) je v celém dorozumívání stabilní a neměnné. Jedná se tedy o jednostranný proces. Ale i jednostranný proces má své prostupné fáze. Mezi dialogem a monologem nelze vymezit přesné hranice. I v monologu se mohou vyskytovat skryté vlivy na aktivní prvek komunikace.

4. ŘEČ KRAJINY

„Člověk

*Pápěří, popel, spánek, mráček prachu, rosa sladká,
mírný vánek, pára, stín, blesk, vlna, jinovatka.“*

Jakub Smrtecius, 16. století

Připustíme-li, že je krajina živý organismus, pak musíme také připustit, že má svůj vlastní jazyk. Nemusíme mu rozumět, stejně jako nerozumíme (beze zbytku) psímu štěkání nebo vysokofrekvenčním zvukům velryb. To ale neznamená, že by jejich jazyk neexistoval.

Při putování krajinou i při zpětné reflexi hledám tento jazyk, řeč krajiny. Poslouchám šumění deště, úderům kamenu o kámen či tichému sypání písku a zkouším jim rozumět...

Následující výběr tří komunikačních nástrojů je výsledkem analýzy vlastního putování krajinou a následné výtvarné reflexe. Jako příklady komunikačního („jazykového“) nástroje jsem zvolila kámen, vodu a strom. Kámen pro jeho tvrdost, mezní projev neživé přírody, vodu jako jeho protiklad, tedy měkkou, poddajnou, tvárnou, přece však v jistém smyslu stejně silnou a pevnou. Strom pak jako živý organismus, v růstu ne nepodobný člověku. Proto je mu také v následující kapitole věnováno více prostoru. „Kámen, strom, voda, slunce jsou archetypální symboly hluboko uložené v naší paměti. V dávných dobách byly uctívány jako živé bytosti a dodnes ožívají v naší představivosti a v našich snech. Utilitární, technologická civilizace se však postavila proti přírodě a člověk manipulovaný mechanickými stereotypy se ocitá v kladném vztahu k přírodě nanejvýš jako turista. Přesto podvědomě cítí, že mu schází něco prapůvodního, co přesahuje všední, prvoplánové vztahy. Touží po nevšedním, po magickém radostném svátku, po očištné oběti, touží po autentickém pocitu života v harmonii s přírodou a se sebou samým.“(Havlík 1991)

4.1. KÁMEN

„Možná právě skály a kameny

*byly pro naše předky pravzpomínkami na původní neměnný stav,
na posvátné ustrnutí, bez času a prostoru.“*

Václav Vokolek

Nejen lidstvo provázejí kameny od pradávna, jsou nejstarší složkou Země, byly součástí

jejího zrodu. Lidé odedávna podprahově vnímali jejich dávnou historii. Jsou pro nás stále tajemstvím. Zrnka spleená ve velké pískovcové stěny, či vyvřelé čediče z vnitřku Země. Vždy pro člověka byly spojením jak se Zemí (horniny, vyvřeliny), tak s vesmírem (hvězdy nad námi, komety a asteroidy prolétávající oblohou).

Můžeme se i dnes setkat s kulturami, či naukami, které kamenům, stejně jako rostlinám, stromům a živočichům, připisují duši (animismus, z lat. anima = duše).

Podobně jako strom napíná své větve k nebi, tak také hora se dotýká výšin, tvoří „*sňatek mezi nebem a zemí je východiskem pro další diferenciaci věcí.*“ Tak hora náleží zemi a zvedá se k nebi, „*je místem setkání obou základních elementů.*“ Proto byly hory považovány za „*centra*“ jimiž prochází *axis mundi*, body přechodu z jedné kosmické zóny do druhé.“ (Norberg-Schulz 1994)

Marian Palla: „*Vždy po několika dnech jsem vzal do ruky kámen a přenesl ho kousek vedle /asi půl metru/. Začala vznikat nová hromada kamení. Po jejím vytvoření jsem kameny opět vrátil na původní místo. P.S. Bylo mi naznačeno, že kamení přenášeli již jiní lidé. Na to mohu odpovědět jen jedno – člověk svou situaci musí řešit stále znovu, nikdo to za něj neudělá.*“ (Čiháková-Noshiro 1991) Můžeme v tom vidět nejen odlesk běžných situací, ale i metaforu, že v životě se k nám věci, situace, tak dlouho vracejí, dokud je nevyřešíme. Podobnou paralelu můžeme nacházet také ve východních naukách, kde pojmenovávají podobný princip, jev – *karma*. Nebo můžeme na úryvek Mariana Pally pohlížet z uměleckého hlediska tvorby a chápat věci, situace, které tvoříme, či máme jisté vnitřní nutkání tak učinit, jako věc ryze osobní, bez ohledu na to, zda podobnou věc, ať vědomky, či nevědomky, již někdo jiný dělal. Zaměřujeme se zde spíše na to, jaký význam má samotná tvůrčí činnost pro jedince jako takového – pro tvůrce umělecké (výtvarné, nevýtvarné) činnosti. To se dá dále vztáhnout na jakoukoli činnost a zkušenost jedince s tím spojenou. Tedy významný je tu i onen moment tvůrčí činnosti, kde se tvůrce (umělec, člověk) setkává – dotýká čehosi vyššího. A tím tedy i vlastního nitra.

S kameny se setkáme na rozličných místech, často ani netušíme, co za různorodý „svět“ se pod našimi kroky skrývá. Co ale v dřívějších dobách bylo velmi časté, bylo znamení kamenných křížů podél cest. Tyto kříže jsme mohli nacházet v rozmanitých krajinách, byly k vidění téměř všude. Kříže jsou symbolem z dávných dob. Nevyskytovaly se jen v křesťanství, ale staly se univerzálním symbolem, který má metafyzický rozměr. Kříž byl považován za kosmickou osu (*axis mundi*), jež je místem setkání horizontálním – pozemského a vertikálním – čistě duchovního. Místem komunikace mezi nebem a zemí. (Vokolek 2006) Je archetypálním symbolem nejstarších dob, v přírodě pak dualismu a sjednocení protikladů. Svě místo má jak v Egyptě (znamení života, nesmrtelnosti), tak v islámském světě (dokonalé spojení všech stavů Bytí), v křesťanství a také v Číně, kde podobné principy jsou ukryté ve čtverci a kruhu, kdy kruh mající v sobě čtverec je

vyjádřením nebe a čtverec mající v sobě kruh – země. U Mayů kříž představoval čtveřici větrů, což pro ně bylo znamením úrodnosti.

Při cestách můžeme objevit, jak se ve skrytu křoví, zahalený vzrostlou travou, krčí smírčí kříž. Tyto otesané kameny upomínají na tragické události, které se v onom místě odehrály. Ve středověku, kdy ještě existovala krevní msta (pozůstalí oběti mohli zabít vraha svého blízkého), mohli lidé dojít i k smírčí domluvě. Ta započala tím, že vrah musel zaplatit rodině velké jmění. To bylo většinou pole, k tomu statek a na rok musel odejít z vesnice. Součástí rituálu bylo ulehnutí bosého vraha, oblečeného jen v košili, na hrob zavražděného. Zde musel říci, že jeho život patří pozůstalým. Poté vytesal smírčí kříž. Podle pověry mají tyto kříže magickou moc. V malých důlcích na vršku kříže si kdysi lidé míchali masti.

Smírčí kříže (vlevo Baba, Kutná hora)

Nejen smírčí kříže v krajinách upomínaly na nešťastnou událost v místě neštěstí. Můžeme najít také nápisy (často) na pískovcových stěnách, např. v národním parku Českosaské Švýcarsko. Tyto události však nemusely vždy skončit tragicky a mohly mít i šťastnější konce. V takových případech pak lidé na důkaz vděčnosti vyryli do pískovcových stěn tzv. díkuvzdání Bohu *ex voto* za přestálé nebezpečí ohrožení života. (Belisová 2006)

Ze země se tu a tam tyčí také sluneční stéla. Má kruhový tvar a uvnitř je vytesán kříž. Většinu z takových stél můžeme časově řadit až do prehistorické doby. Lidé je ovšem často v pozdějších dobách pokřesťanštili a upravili. Nezřídka se nacházely na místě prastarých přírodních svatyní.

Na stěnách odlehlých skal, uprostřed „opuštěných“ lesů, nenajdeme jen znamení vděčnosti nebo neštěstí, ale i jiné rozmanité vzkazy, u kterých poutník nebo náhodný kolemjdoucí může někdy jen hádat, s jakým záměrem sem byly vytesány. Takovým „vzkazem“ může být značka tzv. „vlašského znamení“ ruky ve Stříbrných stěnách v Hřensku. Často se v této lokalitě můžeme setkat

se značkami prvku stříbra. Jeden ze známých znaků je reliéf luny – středověký symbol stříbra na Tetřevích stěnách (Hřensko).

Značky v pískovcových skalách v Českém Švýcarsku
zleva reliéf luny, „vlašské znamení“ ruka, lovecký pomníček rysa

Ve Velkém kozím dole u hranic mezi Čechami a Saskem můžeme najít i lovecký pomníček, který vypráví o úspěchu lovu. Roku 1743 tu skolila rysa samospouštěcí střela naličená místním lesmistrem. Již v té době zvonila rysům hrana, přesto lovci oslavovali svůj úlovek a na památku vytesali do kamene nápis a podobiznu rysa.

Lidé v kamenech neviděli jen prostředky pro stavbu obydlí nebo zvěčnění své zprávy do skalní stěny, ale také jejich duchovní rozměr. Vztyčovali je, snažili se vyjádřit vztah mezi nebem a zemí. Stávaly se obětními místy pro bohy, ještě dodnes, i u nás, můžeme v některých kamenech spatřit obětní misky. Uctívali jejich tvar – s tím se můžeme setkat u kamenů s falickým tvarem, u některých jsou ještě dochované příběhy o ženách, které tancovaly kolem tohoto vztyčeného menhiru při obřadu plodnosti (dobová fotografie z poč. 20. stol. Bretagne, Vokolek 2005).

V chetitské mytologii nalezneme příběh o Bohu stvořiteli – Kumarbi. Ten zplodil se skálou syna Ullikummiho. *„Otec nechal o půlnoci zrozeného syna odnést a postavil ho na ramena obra, který podpíral nebesa a zemi. Umístil dítě Upellurimu na pravé rameno jako břitvu. A balvan rostl. Když nadešel patnáctý den, kámen dorostl. Stál v moři, v lůně jeho, jako břitva. Z vody vyčníval onen kámen, do výšky. Moře mu jak suknice sahalo po pás. Jak hrozba se tyčil ten kámen a nahoře v nebi se dotýkal chrámů a svatyně...“* (Vokolek 2005, překlad Jana Součková)

Buddhistické stúpy (*stúpa* v doslovném překladu znamená „uzel vlasů“) mají kruhový půdorys. Kruhové buddhistické svatyně mohou vycházet z principů založených na astronomických pozorováních. Původně byla stúpa mohylou. Ještě před dobou prvního Vznešeného Buddha (svým

jménem Siddhártha Gautama před osvícením, později Buddha Šakjamuni – pocházel z klanu Šakja), byla tedy spojována s hrobkou. Další stúpy skýtají již jen posvátné sošky a nápisy. Dnes se můžeme setkat i se stúpami, které v sobě nesou symbol osvícení. Stúpy představují mysl Buddhy, trojrozměrným symbolem osvícení. Ten představuje strukturu hmoty, základní elementy, ze kterých je složen vesmír, strukturu samotného vesmíru. Buddhismus potlačil funkci stúp coby pouhých hrobek, přinesl symboliku zahrnující všechny aspekty života. Kolem posvátných stúp putují věřící. Obcházejí ji ve směru pohybujícího se Slunce.

Tvary stúpy jsou opředeny také svým významem – představují jednotlivé elementy vesmíru. Hranatý základ symbolizuje stabilní element země. Okrouhlá váza představuje vodu, prstence symbolizují oheň, srpek je symbolem prostoru a diamant zdobící vrchol stúpy symbolizuje mysl, ta v sobě zahrnuje všechny předcházející elementy.

Uvádí se, že osm stúp stojí na místě Buddhova narození, probuzení, prvního roztočení kola Dharmy („drží“, jedná se o přírodní a světový zákon vznikání a zanikání, vesmírný zákon věčné proměny) a na místě jeho smrti.

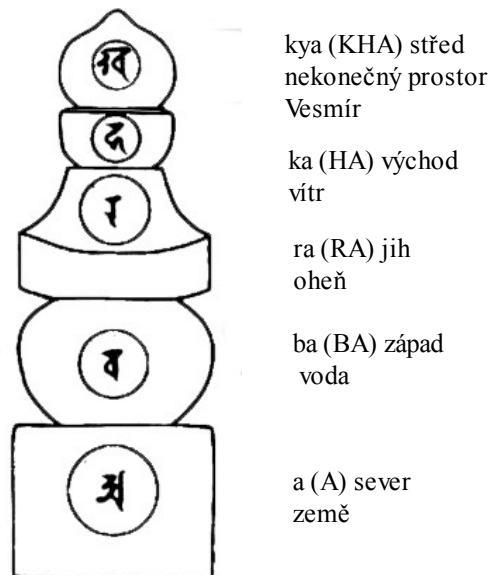
V Japonsku se můžeme shledat s výrazem *Gorinto* znamenajícím „*pět kruhových prvků*“. Tento pojem vyjadřuje stúpu představující pět prvků vyskytujících se všude kolem nás (svět, Vesmír). Stavěly se často na hrob zesnulého, aby jeho duše doputovala a v klidu spočinula. Jsou běžné na hrobech a v chrámech (památky). Části vytvářející stúpu *Gorinto* mají svůj význam, jsou protkány smyslem, celistvostí.

Krychle a koule v jiném významu představují nejdokonalejší doktrínu (učení) v japonštině *Jutsuzaika* (doslova „*skutečný svět*“), zatímco ostatní tvary představují *Henkai* (svět pojívosti, smylový svět).

Trojúhelník uprostřed (slabika RA) zde reprezentuje také spojení světů – smyslových (*Henkai*), pomíjivých a skutečný, nepomíjivý (*Jutsuzaika*), toto spojení je velmi důležité na cestě k osvícenství.

V neposlední řadě se také tento tvar srovnává s cestou učence, který jde duchovní cestou k Osvícení. Směrem odspoda až k nejvyššímu tvaru znamenající dokonalost.

Gorinto buddhistické stúpy zrcadlící pět prvků světa a vesmíru se staly předlohou pro vytvoření zahradních kamenných luceren, které bývaly umístěné podél cest do chrámů, v chrámech a později v čajových zahradách. Koncem 16. století s nimi čajový mistr Sen no Rikyu vyzdobil cestu (*Roji*) vedoucí do čajového pokoje. Poskládal je z kousků opracovaných kamenů ze starých rozebraných

Gorinto

chrámů. Tam původně poskytovaly světlo Božstvům, kterým byl chrám zasvěcen. Další z čajových mistrů přizpůsobil tvar lamp tak, aby více vyhovovaly čajovým zahradám. Staly se menšími, a tak osvětlovaly i kamenné mísy na vodu, nebo hladinu jezírka. Kamenné nádržky na vodu měly často tvar kruhu a uvnitř čtverec – v něm byla voda. Tento tvar znamená ve východních naukách nebe. Sloužily při čajovém obřadu. K nabírání vody byla pak bambusová naběračka.

Lampy v sobě nesou tzv. Buddhovo světlo. (v posledních slovech učení Buddha „staňte se světlem...učňte mé učení vašim světlem“).

Ještě hlouběji, co se týče prvků země a kamenů, šli šintoisté. (Šintó, animismus, polyteismus Japonsko). Věřili, že některé kameny jsou posvátné a mají v sobě ukrytou sílu (duši) a moc. Některé vybrané kameny dokonce upevňovali lany, aby sílu v kamenech uctili. Takovým kamenům se říká *iwa-kura* („sídlo bohů“), i dnes je můžeme nalézt po celém Japonsku.

kamenné lampy používané nejdříve v chrámech, později i v čajových zahradách (vpravo)

Silný vztah ke kamenům a jejich pečlivé přerovnávání můžeme spatřit v zenových zahradách. Byly vytvořené nejčastěji v chrámech Zen-buddhismu v Kjótu. Takové zahrady jsou místem rozjímání, zastavení a meditace, a proto je také i barevnost omezena jen na uklidňující a neutrální barevné tóny (zelená – mechy, odstíny šedé, bílé, černé). Zenová zahrada se z určitého pohledu dá považovat za jistou zmenšeninu reálného světa, kdy velké kameny představují hory a bílý štěrk „obtékající“ kameny – mraky, vodu. (Čihákovi 2004) Mniši denně upravují zahradu pomocí dřevěných nástrojů (hrábí). Tato činnost mnichům napomáhá k vyprázdnění jejich mysli. Vytvořené stopy – vlny ve štěrku zrcadlí proudění vody, mraků – jsou obrazem světa.

4.2. VODA

*„Nedokážu usednout u potoka, aniž upadnu do hlubokého snění,
aniž pocítím dávné štěstí.*

Nemusí to být potok u nás doma , voda u nás doma.

Všechna má tajemství zná anonymní voda.

Ze všech pramenů vyvěrá stejná vzpomínka.“

Gaston Bachelard

(Voda a sny, Esej o obraznosti hmoty, krajina a paměť)

Naše Země je jedinou planetou v naší sluneční soustavě, která je pokrytá kapalnou vodou. Děkujeme za to jedinečným vlastnostem jako jsou oběžná dráha, vulkanická činnost, gravitace, skleníkový efekt, které se na naší planetě objevují (objevovaly) a dohromady vytvářely ze Země vodní planetu. Během formování Země se na jejím povrchu voda s největší pravděpodobností nenacházela – díky vysokým teplotám by se hned vypařila. Předpokládá se, že vodu na Zemi přinesly až komety neboli vlasatice. (PALOUŠ, Rozhlas Leonardo)

Téměř tři čtvrtiny planety jsou pokryty touto, v jistých ohledech tajuplnou, látkou – vodou. I člověk samotný se skládá ze 60-75 % z vody. Náš mozek je složen z vody ze 70 %. Z vody jsme stvořeni a bez dobré vody nedokážeme žít. Na vodě je tedy založený nejen celý život náš, ale i všeho živého. Podle rakouského biofyzika Karla Trinchera, který se zabýval výzkumem živých a mrtvých buněk, je „skutečným základem života intercelulární voda (uložená uvnitř buněk), a ne biologické makromolekuly. Tajemství života tedy spočívá ve vodě.“

„Mnohé otázky o této životně důležité a v mnoha ohledech tajuplné substanci jsou ještě

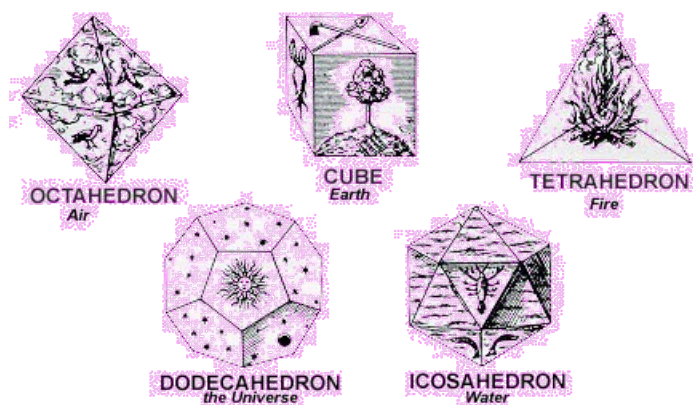
otevřené...nikdo nerozumí například tomu, proč voda dokáže absorbovat takové množství tepla.“ říká Ken Jordan (chemik, výzkumník vody na univerzitě v Pittsburghu, USA) Německý fyzik a vodní technik k vodě ještě dodává: „Dodnes není například vysvětlené ani to, proč je voda tekutá.“

Zajímavé také je, že voda se při zmrznutí nesmršťuje jako jiné látky, ale rozpíná se a plave.

Jedno z tajemství vody spočívá ve schopnosti utváření zvláštních obrazců, makromolekul označených anglicky termínem *cluster*. Molekuly vody mají tendenci vytvářet skupiny. Tyto skupiny se shlukují do větších celků při teplotě 37°, které pak obalují cizí molekuly jako jsou např. cukry, soli, bílkoviny či pro organismus jedovaté látky. Molekuly vody neznámé látky těsně obklopí a utvoří jejich přesný otisk (tvaru). Tento otisk si zachovávají i při prostoupení (infiltrování) látky. Přenáší nejen její otisk, ale také její kmitání – její informaci. Někteří vědci v tomto vidí účinnost homeopatie. V *homeopatii* se léčivá substance ředí opakovaně s vodou, až do té míry, že v hotovém prostředku již nejsou zastoupeny téměř či vůbec žádné molekuly původní léčivé substance. Jejich kmitání díky jejím vlastnostem jsou ve vodě uložena a jejím prostřednictvím jsou tyto informace přenášeny do těla pacienta.

Voda se uskupuje do *clusterů* a často i větších celků, které vytvářejí tvary, ale ne nahodilě, ale pouze v pěti variacích, a to do tvarů pěti tzv. platónských těles – tetraedru, krychle, oktaedru, dodekaedru a ikozaedru.

V antice bylo těchto „pět posvátných těles“ asociováno s božskými energiemi a proporcemi či kosmickými vlivy – planetami.

Vše vodě jsou komplikované struktury, které jsou uchovány dokonce i v plynném skupenství (páře). V této souvislosti se hovoří o „tekutých krystalech“ z důvodu, že síly, které tyto tvary drží pohromadě, jsou nejvyšší, jaké známe. Struktury krystalové vody vibrují vysokými frekvencemi a vysílají celou řadu signálů v radiových vlnách či v ultrazvuku, nízkofrekvenčním ELF vlněním

(extreme low frequency), a dokonce také světlem ve formě biofontů. Předpokládá se, že tyto signály jsou schopné nejen vysílat, ale také i pojmát (přijímat).

Voda má tendenci zachovávat si spíše nižší teplotu, kdy se udržuje její čistota. Při teplotě vody +4°C se pohybuje její hustota v nejvyšších hodnotách – v praxi to znamená, že při této teplotě vzniká nejvíce vrstvených *clusterů* (300-400 při teplotě 37°C) – kolem 700 molekul.

Viktor Schauberger mluví o významu vegetace pro vodní koloběh Země: „Molekuly vody v ionosféře absorbují světlo a další vysokofrekvenční kmitání (informace) ze Slunce a jiných kosmických těles (zdrojů).“ Dešťové kapky padají ve spirálovitých trajektoriích dolů k zemi a cestou do sebe přijímají kyslík, dusík a jiné plyny z atmosféry. Část svého nabití předávají při dopadu listům rostlin a stromů. Voda dosáhne země a prosákne jejím povrchem, nadbytečný kyslík v ní obsažený vyživuje mikroorganismy v zemi. Čím voda klesá hlouběji do země, tak se ochlazuje ke svému (anomálnímu) bodu +4°C. V půdě probíhají různé chemické reakce, hlavně s prvky jako hořčík, vápník aj. Ty vodu rozštěpí a posléze se díky kyslíku a vodíku opět spojí a utvoří novou vodu. Tato voda je čirá a bez zátěže předchozích informací (kmitání). Tato voda začíná postupně stoupat vzhůru a cestou se obohacuje (při styku s nerosty a jinými látkami) o minerály.

Voda kromě jiných informací (kmitání) nese s sebou často také vůni. Výjimkou je voda sterilizovaná, tj. voda destilovaná, zbavená minerálních látek, solí, vůní, všech tzv. nečistot. Tato voda se v podstatě dá označit za neživou, nenese v sobě téměř žádné přirozené informace.

Velký vliv na vodu má prostředí lesů a luk. Lesy udržují hladinu spodních vod vysoko a tím vzniká mnoho pramenů. V chladnějším prostředí lesa, kde je světlo (sluneční záření) rozptýlené díky zastínění od listů a korun stromů, začíná voda svoji dlouhou cestu do údolí přes nížiny. V řece můžeme pozorovat spirálovité proudění. Hořejší proudy využívají toto spirálovité proudění k lomení světla a zachování chladnější teploty vody (tím také větší čistotu a vyšší schopnost uchování své informace – kmitu). Voda z půdy přináší minerály a stopové prvky které předává vegetaci na povrchu, a proudí dál až k moři, ze kterého se rodí mraky a ty se pak mění opět v dešť.

Lesy jsou tedy významnými pomocníky vody, kdy udržují vodu chladnější, kvalitnější, v rovnováze spodní vody, které vytahují blíže k povrchu země a přispívají tak k vyvěrání pramenů.

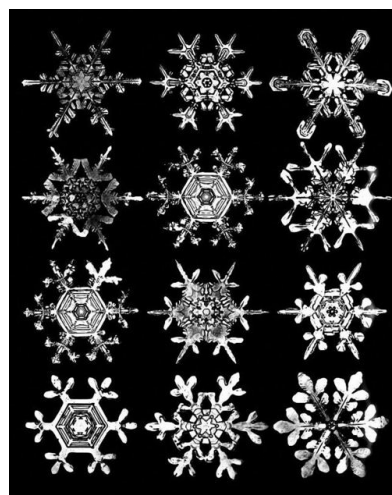
Zajímavý ukaz se kdysi děl (před úpravami koryta) na Rýně. Mluvílo se o „mýtickém zlatě Nibelungů“, hladina se třpytila mnohými zlatavými světýlky. Světélkování řeky bylo vidět nejvíce k večeru či v noci – s ochlazením řeky se zvýšila tažná síla (hustota), která pohybovala kameny, a když se oblázky pod vodou o sebe začaly třít, vznikaly zlatavé záblesky.

Voda má několik svých skupenství, se kterými se v určitých cyklech pravidelně setkáváme. Jednotlivé cykly vytváří koloběh vody za přispění gravitace Země a různorodého slunečního záření ve spojení s rotací Země. Koloběh začíná vypařováním vody z jezer, oceánů, řek. Vodní páry

a drobné kapičky se působením vzdušných proudů neustále pohybují atmosférou. V chladnějším prostředí voda kondenzuje, poté dopadají dešťové kapky, něhové vločky, či kroupy na zemský povrch. Na zemi se voda stéká do potůčků a řek, až se opět dostává do oceánů.

Sníh má šest úhlů. Roku 1611 se matematik a přírodní filozof Johannes Kepler začal zajímat o sněhové vločky. Psal „*všechny jsou šestiúhlé s opeřenými paprsky...Protože je tomu tak pořád, že kdykoli začne sněžit, mají sněhové vločky tvar šestiúhelných hvězdiček.*“ Zamýšlel se a kladl si otázky, proč je tomu tak, že sněhové hvězdičky mají vždy šest stran. Kepler ve své době dospěl ke správné představě, jak vypadá atom, také že kapka vody musí pomalu tuhnout, když se z ní vytváří takový rozmanitý obrazec. Dospěl k závěru, že se vločky skládají z menších částecí a ty se z nějaké příčiny shlukují právě do tohoto útvaru. Fascinovala ho skutečnost, že se s šestiúhelníkem setkáváme všude tam, kde je třeba účelně seskupit menší části do většího celku, ať jsou to jednotlivé buňky v plástvi nebo semínka v granátovém jablku.

První, komu se podařilo vyfotografovat sněhový krystal, byl americký samouk - farmář a mikrofotograf Wilson Alwyn Bentley (1865-1931). Vločky fotil na černém sametu.

Wilson Alwyn Bentley při práci

Největším vědcem 20.století však byl jaderný fyzik Japonec Ukichiro Nakaya (1900-1962).

Jako první vědec vyrobil sněhové vločky v laboratorních podmínkách, když v chladících komorách naplněných vodními párami „rozvěsil“ králičí chlupy jako miniaturní prádelní šňůry. Králičí chlupy mají na povrchu drobné uzlíky, které hrají při tvorbě vloček stejnou roli jako prachové částice obsažené ve vzduchu. Usazují se na nich ledové krystalky a umožňují vylučování dalších krystalů z okolního vzduchu. Nakaya jako první ukázal, proč mohou mít sněhové vločky tak různorodý tvar, od šesticípých hvězdiček lehkých jako pírko přes silné ledové šupiny – rovněž šestiúhelníkové – až po tyčinky ukončené na obou stranách šestihrany, o nichž se zmiňoval již Descartes.

Tvar vločky vypovídá o historii jejího vzniku. Řečeno Nakayou:

“...sněhová vločka je dopisem z nebes ...“

Snow Crystals (film z roku 1939)

4.3. STROMY

„Nejsou dvě historie – lidská a přírodní, ale jen jedna.

Která je posledních pár miliónů let společná.“

Václav Cílek (Kult stromů v zemích koruny české Abonent ND Praha 2005)

Díky rostlinám a později stromům mohl vzniknout a udržet se život na Zemi. Vznik atmosféry zapříčinil nejdříve rozvoj řas v oceánech. Ty začaly prostřednictvím fotosyntézy uvolňovat kyslík. Zajímavé je, že v té době, kdy v atmosféře převažovaly sopečné plyny, byl kyslík toxickým plynem pro většinu tehdejších živých forem. Řasy postupně velmi výrazně ovlivnily složení atmosféry (Atmosphere and Airplanes). Z řas se postupným vývojem staly rostliny suchozemské a ty se vyvinuly v keře a stromy.

Strom je z botanického pohledu nejmohutnějším organismem na Zemi (z říše rostlin). Do dnešní podoby se stromy vyvíjely po miliony let. Počátek vývoje dřevin spadá asi do doby před 420 miliony lety. Současně se každý z nich vyvíjel do své velikosti z malého semene desítky nebo až stovky let. Před 420 mil. léty nejpravděpodobněji došlo k velkým klimatickým změnám, jež umožnily, aby z původního vodního prostředí rostliny vystoupily na souš. Postupně si vytvářely nové a nové vývojové větve – ty se záhy rozlišily na kořeny, stonky a listy. (Hrušková 2005) Stromy jsou nám neskonale užitečné – nalezneme v nich léčiva, jsou úkrytem nejen lidem (dřívě), ale i zvířím, hmyzu, zvlhčují vzduch, v lese pramení mnoho studánek, kořeny zpevňují zem a z nejdůležitějších aspektů je – jsou příčinou vzniku života na Zemi, díky rostlinám (stromům) – vytváření kyslíku, regulující klima, zadržující vláhu v půdě.

Stromy byly obdařeny ideálním tvarem. Ten jim umožňuje se přizpůsobovat podnebí a změnám počasí během celého životního cyklu. Všechny druhy stromů, stejně tak vyšší rostliny, pokrývají své listy tenkou vrstvičkou vosku, ta zabrání nadměrnému vypařování vody (transpiraci) z „těla“ rostliny a stromu. Některé stromy jako např. dub, mají ze spodu listů malé chloupky, ty slouží ke stejnému účelu.

Stonky listů a dá se říci, že i ztenčování větví z mohutných po slabší až úplně nejtenčí dopomáhá k celkové ohebnosti a pružnosti stromů, ty jsou pak odolnější při velkém větru.

Bez nich by žádný strom silnému větru neodolal.

Prvními stromy na našem (v místě střední Evropy) ještě za doby poledové, byly borovice. Jen výjimečně se zde vyskytovaly břízy, vrby a osiky. (Hrušková 2005)

Ve střední době kamenné převažuje borovice a líska, místy se vyskytuje také dub, jilm a habr. V nižších polohách je to i lípa.

V mladší době kamenné jsou nejčastější plochy doubravy s jilmem, javorem a lípou. Borovice se vyskytují nejvíce na tzv. chudých půdách. (je nenáročná na zeminu).

V době bronzové a železné proniká do střední Evropy statný buk a štíhlá jedle. Buk přivál až do zemí Skandinávie. Smrku se nejvíce daří v horských krajinách a to zejména díky nižším teplotám, na které je zvyklý. Nižší polohy si podmanil smíšený dubový les.

Ve středověku nastává zvrát, člověk ve větší míře začíná kácet lesy kolem svých obydlí, pro mnohá řemesla a stavebnictví vyžaduje totiž čím dál více dřeva. V té době byla vymýcena více než polovina celkové rozlohy lesů. Takto to pokračuje až do 18. století, kdy je situace kácení už neúnosná a potřeba dřeva stále vysoká. Přistoupilo se tedy ve velké míře k vysazování stromů. Započala výsadba monokultur stromů rychle rostoucích, tedy smrků. To se v dnešní době setkává více a více s kritikou, kvůli své velké zranitelnosti. Jedná se jak o náchylnost na větrné pohromy, tak na škůdce, pro které je mnohem snazší zlikvidování velkých ploch monokulturních lesů. A tak se na mnohých místech naší republiky opět vrací k „přirozenému“ zalesňování vícedruhového lesa.

Už od pradávna byli lidé uchvázeni stromy, jejich mohutností, krásou. Byly opředeny tajemstvím, často naháněly hrůzu, ale také vzbuzovaly úžas a fantazijní světy, dýchalo z nich cosi nadpřirozeného. V některých aspektech je až zarážející, jak se některé tradované příběhy – uctívání přírodních duchů – shoduje v různých kulturách a náboženstvích. Co mají všechny přístupy ke stromům (posvátným stromům) společné, že na člověka z nich působí cosi nadpřirozeného, vyššího, než je on sám, něco, co nemůže ovládnout, lze jen s úctou pozorovat a vnímat.

Dhammu se můžeme naučit od stromů. (*Dhamma - Tajský sanskrt pro Dharmu, označuje metafyzický význam – způsob Bytí, ve významu bud jako nauka, či označení určitého jevu*)

Strom se zrodí následkem příčiny a roste přirozeným způsobem, pak má pupeny, květy a nakonec nese ovoce. Tak nám strom vykládá Dhammu, my tomu však nerozumíme. Nejsme schopni to vstřebat a rozjímat o tom, a proto nevíme, že nás strom učí Dhammě. Objeví se plody a my je jen jíme, aniž bychom se zamýšleli nad tím, zda jsou sladké, kyselé nebo hořké – taková je povaha ovoce. A to je Dhamma, nauka ovoce. Listy stárnou, zvadnou a spadnou ze stromu. My pouze vidíme, že listí opadalo. Šlapeme po něm, zametáme je. A to je vše. Nevidíme, že nás tím příroda učí. Později vyraší nové listí a my si toho jen stěží všimneme, neuvažujeme nad tím. Toto není pravda, kterou lze poznat vnitřním uvažováním.

Dokážeme-li to vše pojmout vnitřně a prozkoumat to, uvidíme, že zrození stromu a naše zrození se od sebe nijak neliší. Naše tělo se zrodí a existuje závisle na určitých podmínkách, na prvcích země, vody, větru a ohně. Každá část těla se mění podle své přirozenosti. To se nijak neliší od stromů. Vlasy, nehty, zuby i kůže – to vše se mění. Známe-li věci v přírodě, pak poznáme i sebe samé. (Čá 1999)

„Země a nebe se sjednocují ve stromu a to nejen v prostorovém smyslu, že se zvedá ze země, ale protože roste a je živý. Každým rokem strom znovu opakuje opravdový proces stvoření a pro, primitivní' náboženskou duši je strom vesmírem, protože jej reprodukuje a v sobě shrnuje...“

(Norberg-Sculz 1994)

4.3.1 STROMY V NÁBOŽENSTVÍ

Stromy nalezneme i v mnohých náboženstvích a naukách.

Hinduismus

V hinduismu, v nejstarších indických védách a upanišad (900–500př. n. l.) se dočteme rozmanité příběhy božstev, která často vyhledávala místa jako háje, prameny nebo hory. Bohové zde existují ve vodě, v ohni, v rostlinách aj. V jednom z příběhů o stvoření je Brahmá, jeden z trojice bohů (Višna – udržovatel světa, Šiva – ničitel, Brahmá – stvořitel) vzešel ze zlatého květu lotosu, vznášejícího se nad vodami a stromem, který nese všechna ostatní božstva. Zlatý lotos vyrůstá z pupku spícího boha Višny, který se po stvoření světa ze spánku probouzí. Brahmův úděl byl stvoření světa, které se dělo v cyklech. Zrod světa, stárnutí a zanikání, po něm následuje nové Brahmovo stvoření.

*„Vesmír je strom, který věčně existuje, jeho
kořeny ční vzhůru, jeh větve dolů.
Čirým kořenem tohoto stromu je Brahmán,
Nesmrtelný, v němž spočívají všechny tři světy,
jehož nikdo nemůže pochopit,
jenž je samotnou podstatou.“*

Katha upanišada VI,1

V hinduismu věří, že existuje nesmrtelný posvátný strom, v jehož větvích sídlí ostatní

bohové, v čistém kořenu je pak sám Brahmán. Listy jsou védy (souhrn vědění) a říká se: *Kdo zná Avattha (onen nesmrtelný posvátný strom), ten je védy znalý*. Tento strom je stejně jako v židovské Kabale otočený vzhůru kořeny a větvemi dolů.

Avattha je zde vnímán zároveň jako metafora života, protože i ten se neustále proměňuje. Kořeny se nacházejí ve vyšších říších, v neomezené skutečnosti ducha, a jeho větve rostou směrem dolů do pozemského světa. Listy jsou tu védou (vědění), která umožňuje duševní růst světa.

Avattha má tři hlavní kmeny (maitreyaupanišada) – je tak znázorněná hinduistická „trojjednost“ v procesu spojení s vesmírem a se světem – Brahmá jako stvoření světa, Višnu jako udržení světa a Šiva jako bůh zániku světa – „ničivý“.

V dávných dobách strom pomáhal určovat, jestli člověk mluví pravdu. Lidé věřili, že ani ten největší lhář se neodvážil nemluvit pravdu před posvátným stromem v přítomnosti těchto tří bohů.

Východní pojetí světa je, že svět je jen iluzí, to se také objevuje v *Bhagavadgítě* („písmo Vznešeného“, jedna z nejvýznamnějších knih v hinduismu 200 př. n. l.). Swami Prabhupaba poznamenává *“Strom tohoto hmotného světa je pouhým odrazem skutečného stromu. Skutečný strom je duševní svět.”*

Védy se zmiňují ještě o jiném stromu než Avattha. Strom *Kalpadrumbu* je obrovský strom ve tvaru mraku rostoucí na vysoké hoře. Jeho koruna vytvářela světlo a stín dříve, než byly stvořeny Slunce a Měsíc.

V jiné legendě strom rodí lidské bytosti. V první knize Mahabharáty se objevuje obrovský indický fikovník, z jehož větví visí malí věřící.

Buddhismus

V buddhismu se se stromy setkáme podobně jako v hinduismu hned několikrát. Gautama Siddharta (563–483př. n. l.) se zřekl světského života a vydal se na cestu k Osvícení a zbavení se věčného koloběhu znovuzrození a s tím spojených strastí. Na svou poslední meditaci usedl pod starý strom a v jeho přítomnosti rozjímal. Stal se Buddhou a starý strom se stal posvátným stromem Bo nebo Bodhi, konečnou nepodmíněnou pravdou (*bodhi- strom* probuzení, osvícení). Posledními nesnázemi Gautamy Siddharty byla *Kama* („chtíč“) a *Mara* („smrt“). Ty se zjevovaly jako bouře, vítr, déšť a sopečné erupce s lávou a vřícím bahnem, které burácejí kolem Buddha – ten zůstává nehybný. Tvořil jednotu se Stromem, s osou vesmíru.

Buddha dosáhl jednotu s vesmírem, z toho důvodu v raném buddhismu se jeho lidská podoba nezobrazovala. Vše, co ho představovalo, bylo v zobrazení stromu, a místo na jeho patě,

kde by seděl Buddha, je povětšinou prázdné.

Buddhismus vždy učil soucitu a úctě se všemi živými tvory, vždy uznával sounáležitost veškerého života. Vesmír se z pohledu jednotlivce jeví jako „menší Já“ (mé) a „větší Já“ (okolní svět). Pokud nechráníme „větší Já“, nechováme ho v úctě a v harmonii, v rovnováze „velké Já“ s „malým Já“, přitěžujeme sobě samým a ochuzujeme sebe i vše kolem nás. Thich Nhat Hanh (současný mnich) mluví o tom, abychom zažili své vlastní Já, musíme „být“ lesem, řekou, a ozónovou vrstvou. Když se budeme vidět jako les, tak dojdeme k poznání, k pohledu stromů. „Dub je dubem. To je vše, co musí dělat. Kdyby byl dub méně než dubem, dostali bychom se všichni do potíží. Proto můžeme říci, že stromy vyučují Dharmu – způsob Bytí zde na zemi (*dhar-* nesoucí, skutečnost). (Altman 1994)

Šintoismus

V Japonsku se vyskytuje náboženství zvané šintoismus. Snaží se zaměřovat na radostné aspekty života a projevuje vděčnost přírodě za její dary. Smrt, nemoc či postižení nějakou pohromou je považováno za znečištění toho, kterého se to bezprostředně týká, ale i lidí v jeho okolí. K očištění od kegare (znečištění), které odpuzuje vyšší nadpřirozený princip, nejčastěji používají očištný proces pŕstu.

Šintoistické svatyně jsou v mnohých částech Japonska umístěné do menších lesů a hájů. V každé z nich je nejméně jeden ze stromů posvátný a domovem *kami* (píše se stejně jako výraz pro „nahore“) neboli vyšší nadpřirozená síla – duch. *Kami* nesídlí jen ve stromech, ale také ve skalách, vodě, v hájích, ale také v lidmi vytvořených věcech, jako jsou hraniční kameny, meč. Někdy na takový strom zavěšují proužky látky na znamení posvátnosti. K podobným účelům sloužil také pruh rýžové slámy (*šimenawa*) na znamení čistoty rituálního místa. Brána neboli torii slouží jako předěl, nepřekročitelné posvátné místo. Později začala být v šintoismu symbolem šin. Svatyně, sídla božstev. (11. –12. stol.) (elektronický z. Šintoismus)

V antice

Ve starém Řecku byly samostatně stojící stromy uctívány jako sídla božských bytostí a představovaly tak nejranější řecké chrámy. V průběhu doby se ke stromům připojovaly busty, sochy a nakonec i celé chrámy. Ty stromy nenahrazovaly, ale pouze doprovázely. Nejstarší ze všech

řeckých svatyní je stromová věštírna – háj pelagického Dia u Dodony v Epiru. Stál tam prastarý dub a říkalo se, že v něm sídlí Bůh. Kněžky vykládaly jeho poselství z šumění jeho listů, z počínání ptáků v jeho koruně, ze zvonění měděných nádob, které byly na stromu zavěšené, nebo ze zurčení posvátného pramene vyvěrajícího pod stromem. (Altman 1994, Hagender 2003)

Křesťanství

V křesťanství se setkáváme s mnoha stromy v zahradě Edenu neboli rajske zahradě. Je to místo, kde po stvoření Hospodinem, žili Adam s Evou. Uprostřed zahrady plné plodících stromů stály dva jedinečné stromy – strom života a strom poznání.

„Dal vyrůst všemu stromovi žádoucimu na pohled, s plody dobrými k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu života, a stromu poznání dobrého a zlého.“ Gen. 2,9.

Hospodin Adama a Evu po sněžení jablka ze stromu poznání (dobrého a zlého) z Edenu vyhnal a strom života střežil plamenný meč, pokud by pojedli ze stromu života, byli by věčně živi. Strom života popisuje židovsko-křesťanské apokryfy jako strom, jehož kořeny prostupují nebem a větve jsou rozprostřeny nad zemí. Výživu získává z rajske vod. V Edenu pramení, tryskají čtyři řeky. Strom poznání dobra a zla rostoucí v zahradě Eden, plodící jablka – plody, o kterých se často mluví jako o zakázaném ovoci – představuje začátek vědění a ztrátu nevinnosti. Možná spojitost je také v latinském názvu pro jablko *malus* – to je také kořenem pro slova „zlo“.

Staří Babylóňané nazývali strom poznání stromem pravdy, říkalo se, že tento strom společně se stromem života střežil východní bránu do nebe. (Hrušková 2005)

Strom života se neobjevuje jen v křesťanství, obecně byl zosobněním plodnosti, bohyně matky. S tímto stromem bývá nejčastěji spojováno štěstí, výživa, sexualita a dlouhověkost.

V buddhismu je podobný strom, je zahalený mraky a je pokryt květy z drahokamů. Dá se říci, že je spojením stromů života, poznání a světa. Buddha, jak již bylo řečeno, pod něj usedl a došel Osvícení. V Tibetu byl tento strom nazýván Tarajani neboli „cesta bezpečí“, rostl u řeky, která odděluje fyzický svět od nebeských říší.

Spojitost lesa s náboženskou architekturou (později v začátcích gotické architektury) výstižně popsal bavorský mnich – whigovský biskup vydáním díla Alexandra Popea (1751), mimo jiné právě o původu gotické architektury. Tyto nové stavby se svou do nebe sahající vertikálností a štíhlými sloupy vědomě napodobovaly přírodní strukturu a vzhled přírodních germánských, slovanských či keltských hájů. Lomený oblouk jako protínající větve, katedrální okna měla napodobovat světlo prorážající se skrze listy a vytvářející přítmi. Později i další souhlasí, že původ

gotiky tkví ve stromech. S něčím jedinečným přišel sir James Hall (Skotsko 18. stol.). Pro některé byl bláznem, pro jiné člověkem krácejícím ke studnici poznání. Hall se pustil do experimentu, aby ostatním dokázal původ gotiky a stal se slavným. Pomocí místního bednáře začal sázet proti sobě dvě řady kůlů z jasanového dřeva, ke každému pak připevnil pružné vrbové proutky – ohnul vždy dva proti sobě, aby tvořily přirozený oblouk. Byl přesvědčen, že první stavitelé got. kostelů to takto činili, a také o tom, že kůly nakonec zakoření a vyrazí z nich větvičky a listí. Po roce zjistil, že skutečně začaly rašit pupeny a vyrostly listy. James Hall byl utvrzen v tom, že gotická architektura je skutečně ve všech ohledech spjata s přírodou. (Schama 2007)

Země koruny české, Keltové, Slované, Germánské kmeny

Prvními známými obyvateli na našem území byli Keltové (4. stol. př. n. l.) Po jednom z kmenů Keltů – Bojích – nám zůstalo pro naši zemi jméno Boiohaemum – Bohemia. Říkalo se, že druidové (kněží Keltů) umějí věštit ze šumění listů stromů a z odrazu oblohy v posvátné studánce. Pod svou ochranou měli posvátné dubové háje. Přisuzovali kouzelnou moc i jmelí, protože rostlo v korunách stromů. Snažili se o harmonický vztah s přírodou (s vodou, rostlinami, živočichy), přijímat od přírody podněty a podle nich se dále rozhodovat. V přírodě spatřovali velkou, často skrytou, moudrost.

Slované do české kotliny přišli pozvolna v 5. století (popsal Kosmas v Kronice české, 12. stol.). V té době nejen severní území, ale celé dnešní území Čech pokrývaly neprostupitelné, často hrůzu nahánějící nebo naopak obdiv vzbuzující hvozdy. Ty byly převážně listnaté – buky, duby, habry. Slované věřili, že nejvyšší bůh Perun vládnoucí bleskům a hromům sídlí ve stromu mohutném – v dubu. Slované tuto víru sdíleli s Keltů (od druidů) a germánskými kmeny, stejně společnou měli úctu ke stromům – jako jeden ze základních projevů jejich víry (společný indoevropský základ). Slované uctívali dubové (svaté) háje s posvátnými stromy a tam nosili své oběti. V noci tam plál oheň z dubového dříví. Věřili také v bůžky – v přírodní duchy. S těmi se můžeme setkat i my v různých dochovaných příbězích. Lidé věřili, že prostřednictvím obřadů se s nimi mohou domlouvat. Pole pro ně nebyla jen mrtvou hlinou, ale zemí živitelkou (Mat' syraja zemlja Mtaka země)

Před kácením

Ve východní Asii, jak jsem již výše nastínila, se velmi často setkáme s vírou, že duše sídlí

nejen v lidech, ve zvířatech, ale že také rostliny mají své „obyvatele“ – ducha nebo více duchů.

Staří obyvatelé Sound (souostroví Jáva) zatloukali zlaté a stříbrné hřebíky do kmene posvátných stromů, aby duch vyšel z posvátného.

V Nové Guineji (kmen Kivajovů) neradi káceli některé stromy, zejména ty, které měly výjimečné rozměry, nebo stály osamocně. Lidé totiž věřili, že je obývají etengenové neboli lesní bytosti. Než strom začali kácet, klekali před ním a modlili se, aby se entengena přestěhoval na jiný strom. Tento proces trval několik dnů. Poté se mohlo začít s kácením. Jestli však ruka dřevorubce byla těžká, vykládali si to jako znamení od ducha stromu, který stále sídlí ve stromě, a kácení se tak neuskutečnilo.

Malajci věřili, že duchové stromů se skrývají v jejich dutinách (rumah hantu = domy duchů). Domnívali se, že skácením takového stromu postihne onoho člověka do roka smrt. Staří Malajci hovoří i o lípách, které považovali za jeden z nejposvátnějších stromů, každá část stromu měla konkrétní vzývání – kořen se nazýval „Sedící princ“, kmen „stojící princ“, větve „probodávající princ“, listy „mávající princ“ a plody „princ vystřelující šíp“.

V Barmě (Karenové) uctívali naty – přírodní duchy, věřili, že sídlí ve vysokých stromech a jejich přítomnost lze poznat, když se zachvějí listy, ale žádný vítr není.

Na území Japonska (dnešní ostrov Hokkaidó, kmen Ainové) uctívali každý strom, podle nich všechny mají nejen svého hlavního ducha, ale také kořeny, květy, plody. To vše je obydlené nespočetnými duchy, ne všichni jsou však dobří. Ainové v Japonsku měli i samotný kult stromů zvaný *Doktrína ochrany stromů*. Rozdělovali stromy na dobré a nedobré – mezi dobré patří např. jasan, vrba, dub, smrk, svída, habr, černý bez, šeřík, bříza, magnolie, tis aj. Japonci v širším pohledu přikládali božskou moc i přírodním silám.

Tyto síly člověka od věků přesahovaly a lidé je měli v úctě.

V buddhismu - v kodexu buddhistického kláštera (Bhikkha 2007) se dočteme, jak má mnich přistupovat k rostlinám (tedy i stromům), úmyslně je nemá poškozovat, vyjímat je z jejich přirozeného prostředí, např. při přesazování vodního hyacintu má s rostlinou vzít i část vody, ve které doposud rostl. Kodex přikládá příběh o mnichovi, který kácel strom:

"Jeden Ālavī bhikkhu (mnich) kácel strom. Devatā(bohyně) žijící ve stromu řekla mnichu, 'Ctihodný pane, nekácej můj domov proto, abys postavil svůj.'

Mnich, neohlížeje se na ni, pokračoval v kácení a poranil ruku bohyně.

Bohyně si pomyslela: 'Co kdybych mnicha rovnou zabila?'

Potom jí napadla další myšlenka: 'Ale ne, to by nebylo případné... Co kdybych o tom řekla blahoslavenému?' Tak šla za blahoslaveným a řekla mu co se stalo.

*"Velmi dobře, bohyně, velmi dobře. Je velmi dobré, že jsi mnicha nezabila. Kdybys ho dnes zabila, moc by jsi se oslabila. Nyní běž, bohyně.
Támhle je volný strom. Běž do něj."*

Komentář dodává, že strom, jenž je v háji Jeta, byl rozhodně krokem vzhůru pro bohyni. Dostala se tím do přední řady (blíže) tak, aby mohla poslouchat Buddhovo učení, které v tomto háji vykládal, až do noci.

Pálský název pro žijící rostlinu— *bhūtagāma*, doslovně znamená domov bytosti. Komentář toto vysvětluje tvrzením, že bohyně mohou obýdlet rostliny a zůstat v nich na základě toužení, na které se jejich duše upnula (na konci svého předchozího života). Tím je pravidlo neškodit rostlinám odůvodněno, jak praví komentář, jelikož etika rozjímajícímu zabraňuje poškozovat obydlí živých bytostí. Nicméně k zavedení tohoto pravidla vedla i snaha o to předejít tomu, aby mnichové neuráželi lidi, kteří měli animistickou víru, jež považovala rostliny za bytosti s jednou schopností, a to hmatem.

Do přestupku o poškození rostlin nepatří např., když mnich setřásává suché listí ze stromu, aby ho mohl zamést.

V buddhismu a v nauce józe, chápají rostlinu jako počáteční okamžik cesty k dokonalosti, přes postupnou reinkarnaci (více stupňovou – rostliny, z oblasti zárodků, z oblasti vajec, oblasti těl).

5. KRAJINA VERSUS KRAJINOMALBA

„Chci s přírodou raději souznít, než ji napodobovat.“

Georges Braque

V dějinách výtvarné kultury existuje malířský žánr, kterému říkáme krajinomalba. Jeho historie se začala psát před několika staletími. Za první samostatné, čistě krajinářské dílo v evropském umění bývá považována kresebná studie Leonarda da Vinciho, kterou vytvořil roku 1473 (pozn. *Jde zároveň o první dokumentované dílo slavného umělce, tedy jeho první podepsané dílo - bylo mu tehdy 21 let*). Barokní doba dala světu nizozemské krajináře a velké francouzské

mistry Poussina a Lorraina. A tak bychom mohli pokračovat.

Jakkoliv jsou tyto krajiny realistické, přece jsou ateliérovou prací, především v případě obou francouzských mistrů, dokonale konstruované. Barbizonská škola, skupina malířů kolem Théodora Rousseaua, kteří se kolem roku 1830 usadili v okolí vesnice Barbison poblíž Fontainebleau, konečně opouští ateliéry a začíná pracovat přímo v přírodě, pod širým nebem neboli v plenéru (francouzsky *en plein air*). Impresionismus přináší do krajinářské tvorby jiný přístup. Je čekáním na okamžik. Na chvíli, kdy krajina promluví. Je prvním nasloucháním. Pokorné mlčení předchází jedinečné a neopakovatelné promluvě krajiny. Malířům jde o konkrétní projevy krajiny – o konkrétní slova a věty – ne o popis, výčet prvků. Právě tady se monolog mění na dialog a otevírá cestu, po které po téměř sto letech (1874 byl v Paříži poprvé vystaven obraz Clauda Moneta *Impression, soleil levant*) půjdou konceptuální umělci.

Konceptuální umění (termín vzniká v USA v roce 1965) pracuje s krajinou jinak. Nezajímá ho hmotná podoba díla, ale myšlenka, koncept, uvažování umělce. (Vedle této linie leží od počátku 70. let 20. století též land art, umění, které skrze zásahy do krajiny mění její vnímání člověkem. K představitelům tohoto směru patří např. Smithson, Christo). Konceptuální umění hledá souvislosti, vytváří myšlenkový i pocitový rámec, v němž konstruuje dílo. Absorbuje do sebe postupy a projevy jiných, sousedních oborů. Pokud jde o krajinu a konceptuální umění, jsou těmito obory například biologie, klimatologie, kartografie atd. Konceptuální umění se tak pohybuje na hraně různých znakových systémů. Pracuje s obrazem, písmem, zvukem atd.

V tomto pojetí přístupu ke krajině často mizí hranice mezi autorem a předlohou, ale také artefaktem (pokud mu tak lze vůbec v konceptuálním umění říkat). Umělec se svou předlohou (krajinou) splývá, stává se v procesu tvorby její součástí. Tehdy přestává existovat klasický krajinářský pohled umělce na krajinu, tento jazykově podmíněný distanc od předlohy. Umělec je v krajině, a to nejen ve fyzickém slova smyslu, ale především v tom metafyzickém. Tato identifikace s krajinou/přírodou, má, pokud jde o techniku záznamu, vyústění v používání krajiny k záznamu krajiny. Podstatná je zde úvaha, podle níž malířské barvy (tempery, akvarelové či olejové) *imitují* odstíny krajiny. Stane-li se tráva či hlína sama pigmentem, je i celý záznam krajiny v jistém smyslu pravdivější. Tento způsob využívá například Miloš Šejn. „Šejn přírodu nekreslí, ale kreslí přírodou“ (Dezider 2005)

Ještě dále leží představení krajiny skrze její vlastní artefakty – naturfakty. Umělec je zde roven člověku sběrači. Předkládá divákovi součásti krajiny a nechává její obraz konstruovat v mysli. Jde o apel na analytické i syntetické uvažování. Divák se totiž tváří v tvář setkává „pouze“ s komponentami, které je třeba uspořádat a dát jim „smysl“. Motivace je tu zjevná – nenabízet

divákovi subjektivní informaci, ale objektivně informovat o setkání s krajinou. Tato objektivní informace, jakkoliv má podobu archeologického či chemického výčtu prvků, však samozřejmě nese emotivní náboj. Objektivita je totiž jen upozadění autora ve prospěch předlohy. Jestliže jsme přehled začali klasickou krajinomalbou v našem pojetí monologu malíře, prošli jsme dialogem, počínaje impresionismem končíme opět v monologu, ale tentokrát předlohy. Krajina mluví. A je jen na nás, zda nasloucháme...

6. KRAJINA BEZ (KRAJINO)MALBY (konceptuální krajina)

*„Cílem umění není zobrazování vnějších úkazů věcí,
nýbrž jejich vnitřní význam.*

*Neboť toto - a ne vnější manýrismus, případně detailní zpracování
– je opravdová skutečnost.“*

Aristoteles

Krajina měla vždy silný potenciál vyvolávat v člověku řadu pocitů. Můžeme-li být, obklopeni betonem, neteční, pak uprostřed lesa a kopců nelze nevnímat, necítit. Krajina rezonuje v naší duši, jako bychom byli membránou/strunou naladěnou na její vlnění. Snad proto, že jsme z ní vyšli, se k ní a do ní vracíme, snad proto, ač si to neuvědomujeme, jí nasloucháme...

Umělci odjakživa platili za senzibilní jedince, citlivé k metafyzickým jevům. Bezpočet uměleckých děl – skladeb, obrazů či básní vychází z prožitku krajiny – Ravelovo Moře, Friedrichův Mnich na pobřeží, Reynkova poesie... Krajina je inspirativní, oslovuje umělce svou pomíjivostí a nadčasovostí, kterých se umělci/lidé také účastní. Zrcadlí svět, snaží se zachytit jak svět kolem sebe, tak jeho rytmus.

Ke konci 60. let se začíná objevovat ve společnosti nový proud. Lidé i celá hnutí se obracejí k přírodě, ale poněkud odlišně než kdy předtím. Odlišnost je ukryta v hledání podstaty prostředí, ve kterém se nacházejí, hledání svého místa v něm a spojení s ním. V době, kdy zásahy do jejich kdysi panenských koutů jsou už téměř neúnosné.

V 60. –70. letech nastoupilo ve světě celkové uvolnění, v Americe ve znamení hippies, u nás svěžím vánkem v umění a uvolnění v době komunistické nadvlády, ale i silným obratem části populace k ekologickým hnutím nejen jako protest proti stále většímu zásahu do zbylých přírodních

končin. Zakládaly se také strany na podporu a rozvoj ekologie, jednou z prvních byla německá strana Die Grünen (zelení) v roce 1979. Ve světovém měřítku, a také postupně nás, vznikalo umění tvořené v krajině (Land art).

Land art (nebo také Earthworks nebo Earth art) byl umělecký proud vznikající na konci 60. let 20. století ve Spojených státech. Lze ho chápat také jako určitý protest proti komercializaci umění v Americe, je odproštěný od pláten, omezeného prostoru galerií (nebylo vždy pravidlem), obchodníků, a přesto přístupné lidem. Odvrat od zobrazení krajiny v první pol. 20. stol. a opětovný návrat, ale už v jiné formě, měl své různé důvody. Krajinomalbu v jistých ohledech vystřídal Land art. Jeho přístupy ke krajině a jeho motivy se v jistých ohledech spojovaly, ale v mnohých se lišily, někdy ve velice významných aspektech. Rozdíly můžeme pozorovat v přístupu ke krajině jako takové, v samotném záměru a v následném provedení „díla“ v přírodě. Někteří s krajinou pracovali spíše jako s materiálem, jen ve větším měřítku a s vítanou možností nekonečného (v porovnání s prostorem galerie) prostoru na vytvoření svého uměleckého díla. Takový přístup za použití bagrů a nákladních aut na přemístění tisíce tun bahna, solných krystalů a vody měl Robert Smithson (1938–1973), kdy na závěr svého dokumentu běží po Spirálovém molu (Spiral Jetty solné jezero Utah 1970) za sledování kamery vrtulníku. Prohlídka svého díla z vrtulníku se mu nakonec stala osudnou, v roce 1973 zahynul při pádu vrtulníku u Amarilla v Texasu. (výstava Land artu Berlín 2012 film – *Spiral Jetty*) K porovnání přístupů tvoření v krajině můžeme zmínit anglického umělce Richarda Longa (1945) a jeho dílo *Linie deseti mil*, jedná se o šestnáctikilometrovou stezku, kterou Long vyšlapal sám tam a zpátky. Svůj odlišný přístup k tvoření vysvětlil Long takto: „*Šlo mi o promyšlený přístup k umění i přírodě, dělat díla viditelná i neviditelná a využívat k tomu pružným způsobem idejí, chůze, kamení, stop, vody, času atd... Měl to být protiklad amerického pojetí zemního umění (Land artu), kde umělec k tvorbě nejdříve potřebuje spoustu peněz, pak nějaký obrovský pozemek, který potom s pomocí obrovské techniky, buldozerů a bagrů přetvoří. To je podle mne skutečné kapitalistické umění. Chodit v Himálajích však znamená dotýkat se země lehce a je v tom rozhodně víc osobního a fyzického zaujetí, než když si umělec naplánuje obrovské zemní dílo, které za něho provede četa buldozeristů. Uznávám spíše ducha amerických Indiánů než současných amerických zemních umělců. Raději jsem ochráncem a spolupracovníkem přírody, než bych i já byl jejím vyděračem. Moje pozice je pozicí zelených. Jsem pro umění, jež je proti jaderným zbraním, a nechci dělat umění (jako Michael Heizer), které je strpí.*“ (Bláha, Slavík 997)

Land art byl silně spojen s přírodním prostředím, volala z něj touha utéci z měst, najít své staré kořeny někde v dáli. V roce 1969 v časopise *Art in America* vystihují slova psychoanalytika celkovou atmosféru: „*manifestací touhy utéci z města, které nás zaživa požírá, a možná poslední sbohem volnému prostoru a zemi, dokud tu ještě nějaké zbyly*“.(DEMPSEYOVÁ 2002) Je to touha

nejen po zachování míst (alespoň) částí přírody, ale nakonec také lidského ducha. Často se dotýkají právě „duchovní síly“, či působení těchto míst. Richard Long např. odešel do vzdálených míst Laponska a Himálají. I v Americe máme tyto díla často situovaná do hor a pouští, sám Michal Heizer nechal v roce 1967 malování a odešel do pouště jihozápadní Ameriky ve snaze najít tam „*onen druh nedotčeného, duchovního prostoru naplněný mírem, jaký se umělci vždy snažili dostat do svých děl*“.(DEMPSEYOVÁ 2002) V Americe např. pohřebiště amerických Indiánů, Stonehenge, kruhy v obilí aj.

V českém prostředí se pod pojmem Land art skrývá v širokém slova smyslu jakákoli akce či instalace pracující s přírodními elementy nebo realizovaná v přírodním prostředí. V českém pojetí je v krajině umění zastoupen často akční prvek, a tedy se tradičně řadí do kontextu akčního umění. Oproti americké tvorbě jsou české práce komornějšího charakteru. Rozdíl v umělecké činnosti mezi americkými umělci a českým přístupem ovlivňuje to, v jaké krajině umělec působí a s ní spojená historie, či politická zátěž. U nás vycházíme ze specifické situace během komunistického režimu, kdy většina děl, o kterých zde mluvíme, vznikala, ale také z povahy české krajiny. „Její malebnost je naprostým opakem rozlehlosti a monumentálnosti míst, kde pracovali američtí land artisté.“(Morganová 1999) Navíc každé místo u nás – s ohledem na velikost naší země – má za sebou tisíciletou historii, která spoluutváří *genia loci*.

U nás můžeme jmenovat např. Zorku Ságlovou, která se svým dílem *Kladení plen u Sudoměře* (1970) dotkla paměti krajiny, ale také lidí – rozložením bílých plen po louce, kde kdysi pomohly v bitvě Jana Žižky zvítězit nad panskou jízdou (1420). Nyní to nebyla příprava na bitvu, ale spíše jakýsi obřad, či podobenství v tiché krajině. „*V klidu a míru pokryli zemi, jako by chránily věčný spánek padlých.*“ (SLAVÍK, BLÁHA, 1997)

Ke krajině umělci přistupovali novým, jiným způsobem. Člověk už není jen nečinným pozorovatelem, ale stává se často součástí prostoru krajiny. Pociťuje sounáležitost s její nekonečností, tvary a objevováním čehosi neviditelného. Na rozdíl např. od Pop artu, který odmítal tradici, vítal stále se měnící městskou kulturu a pracoval s jejím prostředím, Land art vyhledával krajinu (často) daleko za městy, v širých pláních, často opuštěných, odproštěných od lidských obydlí. Tvoření se přemisťuje ven do místa, kde dílo vzniká, a často je i místem jeho zániku (konečnosti). V Land artu nezáleží především na výsledném stavu (který je často pomíjivý), ale na procesu jeho vzniku, na přímém kontaktu s přírodou, na přímém kontaktu s přírodním materiálem na autentickém prožitku času a prostoru. (ZHOŘ, HORÁČEK, HAVLÍK 1991)

Při vytváření díla v krajině se někdy může zdát, že jsou si některá podobná, mohla se stát inspirací, tak ale v podstatě není možné, aby nastal moment, kdy jsou zcela totožná. Tím mám na mysli, že nemusí být totožný důvod, proces vzniku či ani výsledné dílo s tím, co mohlo být

původní inspirací. Například když Walter de Maria nakreslil dvě bílé, míli dlouhé linie na Mojavské poušti, nešlo mu o to, aby se jeho dílo vyrovnalo prehistorickým malbám v plošině Nazva. „*Spíše než napodobovat –zemní díla – dávných kultur, snažili se umělci navázat na zpřetrhanou kontinuitu, napojit se znovu na životodárnou energii matky Země, na přirozený čas přírodního rytmu.*“ (ZHOŘ 1991) Jde o silnou touhu splynutí, být součástí celku, mít své místo a vědět, kam patřím, vyznat se ve světě kolem sebe a o snahu mu rozumět.

Pokud dominuje obecně lidská interakce s místem nebo časem, tvorba se otevírá směrem k body-artu. V českých podmínkách můžeme zmínit např. Pavla Štemberu, Jana Mlčocha či Miloše Šejna. Společným znakem jim pak mohou být tělové akce neinscenované, nesměřované směrem k publiku, ale pracují více či méně skrytě. Za pomoci vlastního těla v osamocení hledají nový, hlubší stupeň poznání. (Zhoř 1991)

Na konci 70. let se také Milan Kozelka uchýlil k tématu tělového umění ve spojení s přírodními jevy. *Chůze proti proudu* (1979), kterou uskutečnil poprvé jako očištnou po návratu z vězení. Chůze patří k sérii Kozelkových akcí *Kontakty* s řekou Vydrou. Mezi první akce z této série patří *Ležení na Hamerském potoku* (1979). Strávil noc natažený na dvou kládách po směru proudu vody a vnímal její tok. Jeho akce se dotýkala spojení s jednotlivými přírodními prvky ještě několikrát. Podobnou akci ve stejném roce jako *Chůze proti proudu* bylo *Splynutí* (1979). Stál několik hodin přitíštěný na skálu za větru a deště. Na podobném principu vznikla i akce na pláni v Suchdole v zimě (*Zapadání sněhem*, Praha 1980). Ležel na ní tak dlouho, dokud nezapadal sněhem. O rok později uskutečnil akci, kdy ležel na zemi tak dlouho, dokud nezapadal listím (*Zapadání listím*, u Karlových Varů 1981). (Smolíková 1993)

„Mnoho umělců se snaží znovu porozumět elementárnímu jazyku přírody, řeči země, vody, vzduchu, ohně, kterou byl člověk oslovován od počátku své existence. Tato prapůvodní řeč, již lidé – jestliže chtěli přežít – museli porozumět dříve, než se naučili sami se sebou domluvit, tato téměř zapomenutá nejstarší forma komunikace je dnes postupně znovuobjevována těmi autory, kteří se snaží pracovat v souladu s přírodou, jejichž intervence do krajiny se omezují pouze na zvýznamnění nebo interpretaci určitých přírodních fenoménů.“ (ŠMEJKA 1990)

„Aktivita umění se rozšiřuje tak, že ovlivňuje vědomí a život člověka. Upozorňuje a dává mu prostor vnímat elementární skutečnosti, které si málokdo uvědomuje a které pomíjí: život květiny, stromu nebo plamene ohně. Neobvyklý zážitek tak naruší stereotyp, postavením se do nových podmínek či prostředí objevujeme život, dovedeme se radovat z věcí a skutečností, které se nám jindy zdají být nicotné, zbytečné (a to zvláště v přírodě)“ . (PACNER 1987)

V 60. a 70. letech se akční umění snažilo navrátit k původním hodnotám lidské existence,

objevila se celá řada děl s archetypální tematikou. Archetypy jsou součástí psychiky každého člověka, jsou jevem kolektivního nevědomí, který lze velmi těžko převést na vědomou rovinu. Lidská fascinace archetypy je dána jejich povahou, jak označuje C. G. Jung (1875–1961) numizóní, tj. dynamické působení nezávislé na vědomé vůli člověka takovému působení vystaveného, je provázané hlubokými emocemi. Mezi numizóní zážitky patří např. prožití bytostného Já. Právě ona emoční působivost na lidského jedince předurčuje jako nevyčerpatelnou inspiraci umělecké tvorby. Je to zapříčiněno právě tím, toto je všem lidským bytostem společné, je to jakási lidská historie, kterou si v životě každé pokolení nosí s sebou.

V dnešním přetechnizovaném světě se setkáváme přinejmenším s dvěma tendencemi. Dá se říci na jedné straně svět, který se přírodě odcizil, je vyhraněný vůči ní účelnost a využití jako materiálu, či zdroje odpočinku. Na druhé straně se setkáváme s vnímavou složkou lidského světa, která má snahu nalézt v tomto světě, v přírodě své místo, počínat si šetrně vůči svému okolí, najít v nevyhraněné složce společného konsenzu, nebo začlenění vědy a přírody, lidského (až geometrického) řádu do přírodního „chaosu“.

Všímavost, fascinace a zvědavost jsou vlastnosti, které jsou lidem vlastní od pradávna. Rozmanitost barev a tvarů kolem lidstvo inspirovala a vedla k touze po poznání. S věcmi nebo jevy, se kterými se člověk setkával nejen v dávných dobách, ale setkáváme se s nimi dodnes, jako jsou kameny, stromy, elementy jako voda, oheň, vzduch kolem nás, byla vždy zahalena tajemstvím, vždy tu bylo něco, co nelze nalézt, ani v nejpřesnějším měření, nebo nejpodrobnějším mikroskopem. Vždy před námi něco uniká. A pak jsou tu také přístupy čistě „laické“, kdy spoléháme jen na své vjemy, na své možnosti pozorování a chápání, jen na svou přímou zkušenost (tělesnou, duševní). A pak stojíme před otázkou, co se ocitá blíž k podstatě, kterou hledáme?

*Nikdy se nedostanu tam,
Kam přesahuje v červencové noci strom.
To vím a letní noc mne učí dál.*

Jan Skácel (Šejn – Archivy a kabinety)

*„Vaše srdce v tichu poznávají tajemství dnů a nocí.
Ale vaše uši žízňají po hlasu poznání vašeho srdce.
Chtěli byste ve slovech poznat to, co jste vždycky znali v duchu.
Chtěli byste se dotknout prsty nahého těla svých snů.*

A je to dobře, že to chcete.

Skrytý pramen vaší duše musí nutně vytrysknout a se zurčením spěchat k moři.

A vašim zrakům se odhalí poklad vašich bezedných hlubin.

Ale nehledejte váhy, které by zvažily váš neznámý poklad.

A nepokoušejte se změřit hloubku svého poznání tyčí nebo olovnicí.

Neboť vy sami o sobě jste bezmezným a nezměrným mořem.“

(Chalíl Džibrán – Prorok, Zahrada prorokova, libanonský malíř)

PRAKTICKÁ ČÁST

„Lidé považují Zemi za svůj majetek a všechno, co na ní žije, za svou potravu. Jsme jen součástí vesmíru, a to částí vědomou si sebe i ostatního bytí: z toho vědomí přiznejme právě existenci nevědomé a nemluvné části. Země se vším, co má, je svérázná bytost, součást univerzálního bytí: bytost, starší, větší a silnější než my. Staré kultury to uznávaly. Za přírodu může mluvit a jednat člověk, jenž se cítí být její součástí. Bud' me ústy jejího těla.“

Ludvík Vaculík, Literární noviny (1991)

Putujeme-li krajinou, není to samé, jako když cestujeme za nějakým cílem z bodu A do bodu B. Je to sice též přesun v místě a čase, ale pokud je v druhém případě cílem dosažení bodu B, pak v tom prvním je cílem sama cesta. Putování je pro mně prostorem pro rozmlouvání s krajinou. Pro osobní dialog. Je to odevzdání se krajině a současně její přijímání v každém kroku, pohledu, nádechu.

Kdybych měla popsat, co pro mě během cesty bylo nejdůležitější, tak asi nelze vybrat jednu jedinou věc jako hlavní. Co je v přírodě kolem nás nejdůležitější? Jedna věc bez druhé není úplná. Jedna se zrcadlí ve druhé, je s ní podvědomě či viditelně bytostně spojena. Co na člověka velmi působí, je cesta samotná, putování, kdy *„cesta začíná už od prvního vykročení“*, jak kdysi někdo řekl. To, že jsme odkázáni sami na sebe, jen na své síly, svět kolem nás plyne přirozeným sledem. Přijímá déšť i vycházející paprsky. Vše se stejnou měrou úcty a pokory, respektu a vděčnosti, radosti. Vše, co se kolem nás děje, má svůj důvod (a „Bůh je ve svém nebi“ Nanao). A to nás uklidňuje.

Vše je důležité, vše je jedinečné. A nejcennější je, že tam můžeme být. Prožitá zkušenost, vnímání neviditelného. Rozmanitost, barvy, listy, tvary, to vše je příroda, krajina, kterou procházíme, kde uléháme, kde se probouzíme. Jsme v jádru přírody, jako by v lůně přirozenosti, radosti a vděčnosti. Špalíčky uhlí sebrané při svítání z ohniště, ještě doutnajícího, z předechozí noci. Vše je stejně důležité, vše je vzácné. Místo, kde se právě nacházíme, je nám domovem. Už není kam spěchat, jsme „jen“ teď a tady.

Jestliže mezi sebe a krajinu nevložíme žádný odstup, jestliže s ní takto splyneme a jestliže nám tímto způsobem zcela zaplní náš obzor (optický i myšlenkový), pak je těžké chtít ji zachytit jako staří krajináři, s paletou, barvami a plátnem. Jak bych se mohla dívat na krajinu, když v ní jsem, když s ní jsem, když jsem se stala krajinou? To já bych musela být na tom svém obraze!

Tedy přemýšlím, jak zachytit krajinu z vnitřku. A protože krajinu nevnímám jako statický bod, který je tady, ale není tam, zvolila jsem za součást svého konceptu právě shora zmíněnou cestu

– putování. To samo o sobě posouvá (limituje) formální výrazové prostředky. Pohyb, proměna, jednotlivost a zároveň celistvost se staly klíčovými slovy při hledání těchto prostředků. „Tradiční“ způsob vizualizace skrze obraz či kresbu neodpovídají mému vnímání krajiny jako výtvarného žánru, respektive konkrétního krajinářského problému tak, jak jsem jej naznačila.

Naopak jako vhodné a relevantní vnímám prostředky, s nimiž pracuje konceptuální umění. V této souvislosti je pro mě inspirativní zejména tvorba Miloše Šejna.

Sbírám materiály, s nimiž jsem se setkala na své cestě, a nechávám je, aby hovořily samy. Vnímám jejich přirozenou estetickou kvalitu. Uspořádáváním do větších celků vzniká jednak příběh, jednak specifický pohyb, charakteristický pro cestu a putování a jednak odpovídají syntetické podobě krajiny jako takové.

Jiný přístup je „malování krajiny krajinou“. Používání přírodních materiálů jako barev (pigmentů) i malířských nástrojů je pro mě opět přiblížením se samotné krajině. Mezi ní a mnou neleží umělý materiál. Kresby-malby bezu bezem jsou subtilní výpovědi o setkání s keřem. Zachovávají si sice částečnou popisnost, přesto jsou akvarelově rozostřené a intimně poetické. Cílem těchto prací bylo nalézt vyváženou míru objektivní a subjektivní výpovědi.

Ve své praktické části bych chtěla představit nasbírané a vytvořené věci, které jsou seřazené podle putování v Českém Švýcarsku a jeho okolí. Jak je popsáno níže formou deníkového záznamu z cesty. Cestou jsem sbírala přírodní prvky, přírodniny (rostlinné části, plody, kameny, květy), které jsou v místě hojně zastoupeny, nebo ty, které mě upoutaly jako nejvýraznější prvek onoho místa.

Dále jsem pracovala s prostředky, které jsem v místě našla, a snažila se z nich utvořit jistý otisk místa, rostliny. Svou pozornost jsem také upínala k barevné a jiné rozmanitosti místa, k jeho příběhovosti, historii, kterou jsou nepochybně tyto místa protkané, prvky místa často na první pohled nespátřitelné.

U Českého Švýcarska bych chtěla zmínit ještě jeden pohled. Tato krajina má i další rozměr a tím je jistá divokost místa, neporušenost, zobrazující přirozené přírodní cykly (např. ohlodaná kostra srnky u lesní cesty)

Na prvních třech stranách fotografií se prolínají cesty z Brtníků, Vlčí hory, Kyjova, Havraních skal, Sloupu v Čechách, Rumburka. Místa, kde jsem vyrůstala, nebo která jsem navštěvovala v uplynulých letech, když jsem v okolí žila. Na posledních dvou stranách fotografií jsou nasbírané či vytvořené věci z Prahy, kde nyní tři roky žiji. Vše jsem nasbírala během září a října v roce 2012.

Dále bych chtěla stručně popsat jednotlivé číslované bloky fotografií, vždy zleva do prava :

1.

První fotografie

Na fotografii jsou zleva nasbírané kapradiny, jejich postupná stádia od zelených po seschlé béžové kapradí, všimla jsem si i jejich barevné škály v postupném stárnutí. Úpatí pískovcových skal porostlé borůvkám a brusinkami. Vybrala jsem zbarvenou větvíčku brusinky a heřmáněk.

Druhá fotografie

V potoce Křtinice jsem cestou nacházela střípky různě omleté vodou. Jsou z rozmanitých materiálů – kameniny (kachle, nádoby), skla, porcelánu a jiných. Když jsem je sbírala, přemýšlela jsem, odkud asi mohou být, myslela jsem na historii tohoto kraje, který dříve byl ještě sem a tam obydlený, v lesích byli smolaři, dehtaři, i v Dolském mlýně se ještě mlela mouka. Dnes jsou v krajině jen malé upomínky na tyto staré časy, kdy se chodívali pást vepři ze statku do hlubokého lesa na žaludy a bukvice.

2.

První fotografie

Rostlina, kterou jsem viděla poprvé a v hojné míře. Našla jsem ji na cestě na vrchol Vlčí hory. Nikde jinde po cestě jsem ji už neviděla. Má až perlet'ovou, poměrně tuhou blanku ve tvaru mandle a v ní je ukryto jedno semínko. V září, když jsme tam byli, měla listy už velmi seschlé, těžko rozeznatelné.

Druhá fotografie

Kůra nasbíraná u obce Kopec a Brtníky, kraj plný žaludů, lišejníků a různých druhů mechu. Mechy mají společně s Kyjovským údolím, kde jsou zastoupeny možná ještě ve větší a rozmanitější míře.

Třetí fotografie

Na obrázku je chomáček mechu s lišejníkem s krásným jménem Dutohlávka pohárkatá. Květ má malou červenou tečku, zářící z mechové zeleně. Při pohledu na tyto druhy lišejníku si vzpomenu na Amanita design a jejich hru Samorost, hra krásně graficky zpracovaná a vycházející z přírodních tvarů, které vypadají velmi reálně i ve hře. V některých částech grafiky se inspirovali právě i tímto lišejníkem.

3.

První fotografie

Rostlina z úpatí Vlčí hory, sbírání za deště.

Druhá fotografie

Větvíčka a kus větší větve černého bezu, sesbírané v Rumburku.

4.

První fotografie

Listy javoru sebrané v podvečer při cestě na Havraní skály.

Druhá fotografie

Mech, jíl a křemenné kameny, bezová větvička a šnečí ulity – na jedné louce v Rumburku. Nad hlavou mi kroužila dvě káňata. Poté jsem objevila již zmiňované šnečí lastury. Bylo jich mnoho na jednom místě, pod smrky. Všechny byly prázdné. Místo – Rumburk.

5.

První fotografie

Havraní skály – hřib nasbíraný nedaleko převisu.

Druhá fotografie

Kámen nalezený v dubovém lese nedaleko Havraních skal – připomínal mi spodní stranu nebo stopu srnčího kopýtka.

6.

První fotografie

Fotografie hub nedaleko převisu u Havraních skal.

Druhá fotografie

Březová kůra, vřes a hřib – Havraní skály.

Třetí fotografie

Fotografie místa, kde jsem sbírala – pohled na koruny stromů a převis, Havraní skály.

7.

Voda nabíraná na místech po cestě. Voda z Brtnického potoka, z potoka Křinice v Kyjovském údolí, ve sloupském potoce pramenícím v Radvanecké studánce, železitá voda z Veroniny studánky na Vlčí hoře, z potůčku u Havraních skal, voda z prvního napadlého sněhu v severních Čechách u Sloupu, voda z prvního sněhu v Praze – začátkem prosince 2012.

8.

Vytvořený objekt je z provázku a přírodnin – peří různých ptáků, dva klacíky, které jsem našla blízko převisu v Brtníkách. Vytvořila jsem z nich objekt zrcadlící atmosféru onoho místa – propletený vnitřek prostoru s malou štěrbinou, v tom můžeme pozorovat jistou paralelu, jak na nás místo z počátku uzavřeně působí, zatímco po delším pobytu pronikáme do jeho tajů. Ona tajemnost místa a postupné poznávání jeho „nálad“, změn světla a vliv místa na návštěvníka v těchto proměnách.

9.

První fotografie

Ráno po první noci pod převisem v Brtníkách jsem ještě z doutnajícího ohniště vybrala tenké větvičky. Některé byly celé proměněny na podlouhlé uhlíky, které beze změny nesly původní tvar větvičky, jiné byly takto zuhelnatělé jen do poloviny.

Druhý a třetí

Sběr vřesu od prvního dne v Brtníkách až po poslední den cesty na Pravčické bráně. Na druhém obrázku jsou ještě malé sušené hříby, ty jsem našla druhý den cesty v obci Kopec, u Brtníků.

10.

Fotografie, kde jsem zachytila několik poloh stehlíka obecného. Focené v Praze. Zima 2012/2013.

Pod fotografie jsem přiložila několik básní, které dotvářejí celkovou atmosféru letu.

11. - *První, druhá, třetí fotografie*

U těchto tří obrázků bych chtěla popsat trochu více sebrané či chycené přírodní prvky. Tyto fotografie mají jakýsi tušený společný prvek a tím je tradovaný příběh.

Pappus (Chmýr)

Pappus je slovo odvozené z řeckého slova *pappos* („starý muž, kmet“). Pappus se vyznačuje štětinami či jemným chmýřím. Chmýr je kalich přeměněný na štětinky nebo pérovité chloupky. Může mít jednoduché tvary nebo se větvit. Můžeme je najít na topolech, na kozí bradě luční, na pampeliškách, na jestřábníku chlupáčku.

Podle lidových vyprávění, která se generačně tradují, je toto chmýří nazýváno lidově „šťestím“, kdy ho lidé chytají do dlaní, něco si přejí a znovu odfouknou pryč.

Použila jsem ho do jedné z trojice fotek, které mají společnou linii svou příběhovostí. Jedná se o spojení generačních, lidově tradovaných příběhů o rostlinách, které se kolem nás nacházejí. Zvlolila jsem alespoň tři ukázky těchto lidových příběhů.

Vlčí mák

Hojně roste na vyhřáté půdě. Zajímavé je, že ho můžeme často potkat u železniční trati. Vlčí mák neboli červánčí, jak se mu také jinak říká, má v lidovém vyprávění své nezastupitelné místo. Je to křehká rostlina s rudě až karmínově zbarvenými květy. Po celém stonku má štětinky. Okvětní lístky hned po rozkvětu opadávají. Tyto korunní lístky se využívaly v léčitelství a k barvení.

Vlčí mák byl symbolem lásky, bohatství, plodnosti a štěstí. V květomluvě mák symbolizuje neprozrazenou láskou dvou lidí.

Podle tradovaných lidových příběhů se říkalo, chce-li chlapec vyjavit dívce lásku, měl by utrhnout květ vlčího máku a obdarovat jím dívku. (Cattabiani 2006)

Vycházela jsem z lidového příběhu, kdy chlapec křehkým květem vyjádří, utajeně před ostatními, svou lásku k dívce. Makový květ jsem tedy symbolicky uložila do malé papírové obálky.

Černý bez

Silně vonící keř, dotkne-li se ho, cítíme ho na prstech ještě několik chvil. Tento strom mě provází již odmala. Jako malá jsem chodila za zahradu, kde rostl, jeho větve byly silné a ležely téměř u země, proseděla jsem na něm několik hodin a pozorovala jeho korunu. Když začal kvést, chodily jsme k němu s maminkou a sbíraly jsme bohaté květenství, větší než dlaň. Z těch jsme pak dělaly kosmatice (obalené ve vajíčku a osmažené). Když bez odkvetl, uzrály bobule, byly černé a uvnitř fialově narudlé. A jak barvily! Sbíraly jsme je, omývaly a dělaly z nich sirup a šťávu. Některé láhve nebyly dostatečně uzavřené a při postupném kvašení sirupu vystřelovaly korkové špunty. Při jedné takové události nám sirup zůstal na stropě.

Jednou jsem přišla, ještě jako malá, k bezu a viděla, že má ulomenou větvičku, vzala jsem ji a „vlásky“ trávy jsem ji připevnila ke kmeni, kde se utrhla. Za pár týdnů jsem sundala suchou trávu, abych se podívala, jestli větvička přirostla, a k mému údivu ano, pevně držela.

O černém bezu jsem četla až o mnoho let později. A uvědomila jsem si, že všude, kde jsem žila, stál na zahradě nebo u domu černý bez. Z bezu se používají všechny jeho části. Všechny jsou nějakým způsobem léčivé. Dokonce v ještě ne tak dávných časech byl strom uctíván jako posvátný. Často se vysazoval poblíž stavení, věřilo se v jeho moc. Daří se mu všude, ale zejména tam, kde je dostatek dusíku v půdě. Např. Germáni ho nazývali Holunder („strom Holdy“) a věřili, že v něm sídlí Holda nebo také Hulda, víla středověkého germánského lidu, zobrazovala se jako mladá, dobrotivá žena s dlouhými zlatými vlasy. Ta bydlela v černých bezech, které vyrůstaly poblíž vod, jezer a pramenů. „*Až do počátku století němečtí rolníci, když narazili na bez uprostřed polí, smekali klobouk. Neodvažovali se ho vykořenit.*“ (Cattabiani 2006)

Jinde se tradovalo, že v bezu nepřebývá jen Holda, ale také skřítkové, kteří mají rádi bezovou dřev. Z větévky se vyráběla kouzelná flétna, podmínkou bylo, že roste tam, kde kokrhá kohout, aby zněla čistě. Používala se na ochranu před kouzly.

Obecně se považoval bez za všelék. Říkalo se, že „*všechny jeho části jsou požehnané pro lidi.*“ (Hageneder 2003) Sedmkrát poklekl rolník před stromem, protože je také sedm darů bezu (výhonky, kořen, květy, listy, bobule, dřev, kůry). Obsahuje mnoho vitamínů, zejména bobule. Získává se z nich sirup na záněty průdušek a plic. Květy slouží také na přípravu čisticího čaje. Kůra se přikládá na oči při zákalech aj. Věřilo se, že chrání domy a stavení před hady, nemocemi

a kouzly. S tímto zvykem se můžeme setkat mimo naše území také ve Velké Británii, v Rusku, v Dánsku a v jiných zemích, kde se černý bez považoval za ochránce rodiny. Ve Švédsku až do konce devatenáctého století těhotné ženy líbaly černý bez, aby měly dobré těhotenství. Na Sicílii se zase věřilo, že větvička z bezu odhání hady a zloděje. V Srbsku a na Ukrajině byla bezová větévka součástí svatby, přinášela blaho novomanželům.

V křesťanské tradici měl v určité době hlavní úlohu v obřadech spojených s úmrtím. Hrobník zesnulému kladl věnec z květů a listů, nebo z bobulí a větvíček na hlavu jako *viaticum*, poslední rozloučení, požehnání na cestu na věčnost. (Cattabiani 2006)

Také se traduje, že bezové bobule jsou tak trpké, protože se na bezu oběsil Jidáš. (William Langland, 16. stol.)

Bez jsem tedy zařadila mezi rostliny, které jsem sesbírala, protože mě provází už od dětství, nacházel se a nachází se u domů, kde jsem žila, žiji, jak jsem zmiňovala výše. Má velkou tradici a lidé si ho po dlouhá léta velmi cenili.

12.

První fotografie

Semínko břízy má blanité výrůstky na semenu, aby dál doletělo při sebemenším větru. Sebrané v Praze – přilétlo do okna. Stejně jako chmýr i semínko břízy se rozšiřuje pomocí větru.

Druhý

Sběr květin a plodů v Praze v okolí bydliště. Mezi sebranými jsou tzv. psí víno, pomněnka a další.

13.

Poslední fotografie jsou focené v zimě minulého roku. Sněhové vločky jsem fotila venku na černé papírové podložce, než zcela roztály.

14. a 16.

Malby jsem vytvářela venku. Jediné, co jsem si s sebou přinesla, byl papír a menší štětec. Bylo těsně po dešti. Vodu jsem nasbírala z kaluže plné pylu z akátů. Vymačkávala jsem bobule černého bezu a pomocí jejich zabarvení malovala. Na závěr jsem dodělala stonky a listy pomocí rozmíchané zeminy, ze které bezy rostly.

15.

Trojice obrázků vytvořených v Praze formou frotáže. Bylo těsně po dešti a jako v případě maleb (z bezu) jsem i zde použila vodu z kaluže a mokřý kmen od deště ještě více smáčela. Listy papíru jsem celé namočila v kaluži a přiložila na kmen bezu. Poté jsem technikou frotáže sňala otisk jeho kůry v hnědozelenkavých odstínech.

Deníkové záznamy z cesty

První den

Ráno vyjíždíme vlakem do Děčína, cesta vede přes Ústí nad Labem. Kus cesty jedeme ještě autobusem z Chřibské do Brtníků. Vydáváme se na cestu, je už odpoledne, ale měla jsem nalezený převis, který by měl být téměř po pár desítkách metrech v lese za Brtníky. Čas rychle ubíhá a my nemůžeme převis pořád najít, trochu se tomu pousmíváme. Začíná vydatně pršet, a tak se z pohodlí domova ocitáme v hustém lese a procházíme kapradím, které nám sahá do půl pasu, smáčí nás déšť. Nedá se nic dělat, jen orientačně koukáme na vrstevnice do mapy, ale řídíme se více méně intuicí, nakonec se rozdělujeme a každý jde hledat do jiné rokle. Pár jich nacházíme, ale často do nich stéká voda a písek pod převisem je tedy nasáklý vodou. Už se začíná šerit, šla jsem hodně daleko, tak se vracím po cestě, která mi připadá povědomá. První den..říkám si..a už úplně promoklá, je mi trochu zima a jsem už unavená. Ale to patří k bytí v krajině, v přírodě. A tak věřím, že brzy něco najdeme, a těším se na večerní oheň, když najdeme ještě nějaké suché dříví. Mám ráda, když člověk najde převis a tam slušní, ohleduplní lidé, co spí pod převisem, přinesou ráno dříví, aby nový příchozí měl právě v takovém dešti suché dříví na podpal. První dny jsou jistým přechodem z neklidného kmitání z jedné věci na druhou, ke klidnému naladění se na rytmy v přírodě. Někteří lidé říkají, že člověk, co přijde do přírody z města, potřebuje nejméně týden, aby ho ze sebe setřásl. Vracím se na místo, kde jsme se rozdělili, a sedám si pod smrkem, je hustý, tak pod ním moc neprší a čekám. Jsem tu sama. Pozoruji déšť. Po delší době přišel Janek a říká, že našel převis, je daleko, ale je dostatečně hluboký, je tam také ohniště. Tak se prodíráme svahem směrem do rokle, cestou už se šerí. Po cestě teče spousta malých potůčků, s příšlým deštěm se objevují kamínky v hlíně, tvoří se malá jezírka, překračujeme je a cestou sbíráme malé chvojí. Konečně už vidím ve skalní pískovcové stěně převis, je přímo u cesty. Shazujeme batohy ve skalním ukrytu, mezitím přestává pršet. Jdeme nasbírat ještě nějaké dříví. Kolem převisu je hodně písku a mechů, působí to tu světle, i když se šerí, tma začíná za zatáčkou, les tam houstne, a když u ní sbírám suchý kmen, zaskřehotá za ní nějaký pták, ještě jsem takový křik neslyšela. Ozval se jen jednou, vzala jsem kmen a raději se vrátila k převisu. Mám na přespání raději vyvýšená místa než rokle. Rokle jsou taková tajemná místa, jako by sama nějakým způsobem žila. Mám k nim respekt a snažím se je moc nenarušovat svou přítomností.

Druhý den

Ráno se budíme s posloucháním kapání vody. Vstávám a hledám, kde to místo je. Ve skále,

nedaleko, kde jsme spali, je výklenek a v něm vymletý důlek (velikosti mísy), voda vymlela skálu tak, že i když je skála sama černá, tak na dně má spoustu malých bílých a růžových křemenů.

Ráda se ráno brzy vzbudím a chodím se koukat po okolí místa. Večer jsme sem přišli a už bylo šero, tak jsme si ho nestihli prohlédnout. Vyšla jsem nahoru na skálu, ve které je převis, je tu spousta borůvek, tak i o snídani je postaráno. Pěkně voní jehličí, roste tu hodně borovic.

Cítím kouř, vracím se k převisu a už se vaří voda na čaj – z borůvčí? Snídáme. Balíme a vyrážíme, dokud je ještě trochu chladno. Vracíme se zpět do Brtníků oklikou a jdeme se podívat do Velkého pruského tábora. Je to veliký převis, poměrně hluboký, na stěně je umístěn obrázek s vyprávěním o tomto místě. Původně to byla jeskyně, podle vyprávění sloužily převisy jako útočiště za války, lidé sem odnesli svůj majetek, stádo a ukryli se zde. Také panský dobytek nahnali do úkrytů v lese. Na stěnách tu vidíme i pár starých monogramů (1778). Pruská armáda vpadla tenkrát do nedalekých Jetřichovic.

Poté jsme šli dál k Brtnickému hrádku, po něm zbyla jen čtvercová pískovcová hradba a výhled kolem hrádku. Jdeme dál lesem a postupně se vracíme zpátky do Brtníků a části Kopec.

Procházíme Kopcem a prohlížíme si okolí. Nacházíme mnoho křížků (zastavení).

Pozn. Později jsme se dověděli, že tento převis se jmenuje Okap (německy) a že to bylo vyhlášené místo, kam poutníci nebo pracující lidé v lese chodili pít. Celoročně zadržuje vodu.

Blíží se večer a dochází nám voda, tak zastavujeme u domku na začátku obce Kopec. Na plotu mají květináče s květinami a pověšené staré redlíky vzhůru nohama. Lidé, na které jsme zaklepalí, byli milí a ochotní, radili nám, kde dobře vaří a kde seženeme noclech. My pokračovali Kopcem do kopce po stráni a přes potok do lesa.

Třetí den

10 hodin pátek začínáme balit (náš tábor), je ještě poměrně dost chladno, spali jsme ve smrkovém lese, místy jsou duby s černými žaludy. Když jdeme po lesní cestě, kutálejí se nám pod nohama, praskají. Večer jsme na toto místo přišli se západem slunce, v hustém lese bylo už poměrně šero, jen jedno místo po vykácení bylo prosvětlené, všude to vonělo pryskyřicí. Nejdříve jsme šli hledat místo, kde ulehne po prvním dnu. Našli jsme rovné místo s co nejméně vystouplými kořeny, vysbírali šišky a rozprostřeli věci na spaní a schovali zbylé věci do batohů, aby ráno nenavlhly rosou. Pak jsme šli hledat kameny, rozdělali si na vykáceném místě oheň, udělali si večeri a poslouchali přicházející noc a poletující netopýry. Líbí se mi, jak se brzy stmívá a první večer, člověk přemýšlí, co dělat...světlo není, spát se nechce. A tak jen tak kouká do ohně, až ho konejšivý zvuk praskajícího dřeva a syčení uspí. Další dny už je brzké vstávání obvyklé, budíme se se svítáním, je ještě chladno a vlhko. Ráno jsme se probudili, prosvítalo slunce mezi větvemi,

leželi jsme na západní straně kopce nad obcí Kopec. V místě, kde jsme se vzbudili, rostlo mnoho malých hřibů. Tiše rostly, zatímco jsme spali. Nedaleko v lese jsme objevili také výměšky od dravců – je to místo, kde dravci spořádávají svou kořist, nejčastěji myš nebo jiného hlodavce.

Od rána vál vítr z jihozápadu, noc byla klidná. Ráno jsme viděli dvě velké srny a hádající se sojky na smrku.

Vyrazili jsme lesní cestou směrem k Brtníkům, dolů ze svahu kopce. Prodrali jsme se z houští a viděli první roubené domky. U cesty stála malá kaplička se znakem nad dveřmi a letopočtem ACPM 1809 (a jménem Ježíše Krista IHS, obec Brtníky část Kopec)

Potkali jsme geologa Zdeňka Patzelta v galerii v Brtníkách, kterou tam nedávno sám zbudoval, povídal si s námi o kamenech, a kde všude chodí hledat, a ukazoval nám své sbírky. Poradil nám i jeden lom v severních Čechách. Vyprávěl nám, jak rád chodí brzy ráno na procházky do Českého Švýcarska, má to za rohem. A na podzim při východu slunce se dělají krásné mlhy. Hodně fotí a vydává i knihy o Českém Švýcarsku.

Poté jsme vyrazili přes Brtníky a hledali mezi domy červenou značku, nakonec jsme našli malou cestičku vedoucí zahrádkou s kamenými schůdky, prošli sadem a polem a napojili se pak na lesní cestu.

Nad Brtníky nacházíme za lesíkem křížovou cestu, stojí v malé aleji. Obrázky jsou za sklem, jsou vytištěné a trochu vyšisované od sluníčka. Cesta je trochu zarostlá travou a vede ke kapličce. Postupně procházíme a prohlížíme si třináct zastavení. Má to svou atmosféru, sami v krajině, blíží se podzim a zde stojí třináct obrázků v aleji, tiše.

Křížová cesta končí a my pokračujeme dál po lesní cestě směrem k Vlčí hoře. Svítí sluníčko a je teplo, povívá slabý větřík. Stoupáme do kopce po kamenité cestě, už tušíme Vlčí horu.

U úpatí hory je stará lavička mezi kmeny lip, s výhledem na roubenku v dálce. Po odpočinku směřujeme dál. Zatáhlo se a po chvíli začlo poprchávat. Sbíráám pár průsvitných „plachtíček“ se semínky, zbytek rostliny vypadá, jako by uhníval, listy má podobné ostružinám, ještě jsem takové rostliny nikde v lese neviděla a tady je svah Vlčí hory celý pokrytý v přítmi stromů. Ukládám rostliny do batohu a pospíchám na horu. Schováme se v rozhledně. Sedí tam milý starý pán. Do rozhledny trochu zatéká. Z vnitřku rozhledny na nás dýchl duch času a trochu i plísň, po zakoupení zkroucených pohledů a lístků. Ale stejně je to jedna z mých nejoblíbenějších rozhleden, už jako malí jsme tu párkrát byli. Šlapeme po vzrjících schodech nahoru. Mezitím se rozpršelo. Je slyšet vítr a jak kapky narážejí do oken rozhledny. Díváme se do dálky a pozorujeme blížící se tmavé mraky a zahalené kopce. Snažíme se uhodnout jejich jméno.

Déšť trochu ustává, a tak se vydáváme na cestu, pokračujeme jinou cestou, než jsme přišli. Přišli jsme k Veronině studánce. Je tvořena z čedičových bloků, teče z ní rezavá voda – železitá.

Ochutnávám ji a má výraznou chuť. Veronina studánka je sušovou studánkou – voda prosakuje na svahu kopce do podzemních vod, prostupuje čedičovou sutí až na nepropustné podloží a po něm stéká až do studánky.

Studánka je součástí tzv. Koglerovy naučné stezky. Rudolf Kogler byl rodák z Krásné Lípy a zbudoval tu první vycházkovou naučnou stezku, byl textilním návrhářem a jako koníček měl botaniku a astronomii. Původní cesta měla 12 km a Začínala u Doubice a vedla přes Kyjov na Vlčí horu. Vytvořil dřevěné tabule s informacemi o místě, o geologickém podloží, zoologii, botanice, vlastivědě. Dřevěné tabule měly i uměleckou hodnotu, byly velmi pečlivě zpracovány.

Veronina studánka plná oranžové vody, plná pstruhů...v nižších polohách.

Pískovcové skály po obou stranách, alej, padá listí z jasanů. Stín, cesta je zasypaná listím, žije tu někde ptáček konipásek.

Cestu lemují alej, i za zatačkou po levé straně řeka plná čedičů. Stromy jsou až do vršku porostlé mechy. Vlhko. Mech požívá stromy?

Řady stromů mi připomínají aleje vedoucí ke kostelu, i tady to má onu atmosféru, ale na konci cesty žádný kostel nestojí, jen les pokračuje dál...

Pomalou se blíží večer a my pokračujeme rychlejším krokem přes obec Vlčí hora, přes luční pěšinky do Kyjova.

Čtvrtý den

Sobota. Noc s ptáky. Spali jsme na zalesněné stráni nad Kyjovem. Došli jsme, když právě zapadalo slunce. Pěkně prozářilo bukový les. Našli jsme rovnější místo a vyndali věci. A šli spát. V noci nás několikrát probudil strašlivý řev, nějaký noční pták...Výr? Sýček to nebyl. Až mi husí kůže naskočila, zvuk se změnil z křiku do zvuku brečícího dítěte..hrud' se nám svírala a přitom to byl jen noční pták. Svým voláním přivolal druhého, chvíli si nad námi „povídali“ a pak odletěli. Několikrát za noc se jeden z nich vrátil. K ránu asi kolem 5. až 6. hodiny mě probudil dunivý zvuk, jako když padá kmen. Pak troubení a zvuk zaklesnutých paroží, nebylo to tak blízko. Odhadla bych to na pár desítek metrů.

Ráno vstáváme a balíme si, koukáme do mapy, kudy vyrazíme. Směrem do Kyjovského údolí, podél řeky.

V Kyjovském údolí potkáváme ceduli, u vinné jeskyně, protéká tu potok Křtinice.

Na ceduli stojí: „ Koho neosloví láska k domovu, kdo necítí se býti jí posílen. Kdo pro ni v srdci nemá prostor, zdá se Bohem opuštěn.“ (Eduard a František Bienert)

Vinné jeskyni se říká vinná – v zimě se naplní vodou a zledovatělá plocha v jeskyni vytvoří zvláštní útvary v podobě vinných láhví, proto působí dojmem vinného sklípku.

Dále putujeme cestou kolem Křtinice a místy odbočíme a stoupáme po schodech na Kinskou vyhlídku, ta je na pískovcových skalách nad Křtinicí. Nachází se tam rozcestník – cesta vede dál k Sýrovému potoku.

Křtinice pramení ve Studánce (kopec u Jiřetína pod Jedlovou), dál teče přes Krásnou Lípu, u nás teče 20 km, pak odtéká do Německa a vlévá se do Labe a nakonec do Severního moře. Je známá pstruhama.

Odpoledne odjíždíme z Kyjova do Nového Boru. Odtamtud pokračuju sama do Dečína a následně do Mezní Louky.

Pátý den

Vystoupila jsem na Mezní Louce, blízko Děčína a Hřenska. Je začátek září. Vydávám se na cestu a mířím k Pravčické bráně. Rozdíl oproti lesům Českého Švýcarska je vidět už na první pohled – v šířce cesty, ta je vysypaná šterkem. Cestou potkávám hodně lidí (turistů), zejména z Německa. V lese se všichni kolemdoucí vzájemně zdraví. Většina lidí jde proti mně, už se blíží pozdní odpoledne a oni se vracejí domů. Já jdu teprve tam, přemýšlím, jestli si v klidu najít místo na spaní..nebo půjdu rychleji? Je to několik kilometrů. Šla jsem tedy, slunce se líně povaluje po skalách a pomaloučku mizí za vysokými stromy. Zástupy lidí opadávají. A zatáček je stále mnoho.

Nakonec mívám poslední a tam už vidím schody nahoru na Pravčickou bránu. Jsem tam téměř sama. Koukám na poslední paprsky slunce a stoupající mlhu. Ze slunce se stává už jen světlý flíček zahalený do oparu. V dálce jsou růžové mraky. Když je vidám, je často bouřka. Tak snad dneska nepříjde. Dříve se mohlo jít na vršek brány, dnes z důvodu neponičení je můstek stržen. Procházím cestičky na vrchu pískovcových skal a z nich do krajiny ční brána. V Českém Švýcarsku se s bránami setkáme poměrně často; je tu Sluneční, Černá na hranicích s Německem. Tato je ojedinělá svou velikostí a tím, že je z jednoho bloku pískovce.

Sestupuju cestičkami dolů a po schodech zpátky do lesa. Jdu za posledními navštěvníky. Máme stejnou cestu. Pomalu přemýšlím, kde by bylo nejlepší přespat. Nejdříve jsem chtěla někde tady nahoře, ale když jsem viděla ty mraky, tak bych nechtěla být za bouřky ve skalách. Nakonec jsem našla místo, malý převis ve svahu nedaleko malé silnice do Hřenska. Připravuju místo na spaní, odhrnuji písek z převisu, aby byl povrch rovnější.

Sešeřilo se, že už skoro nevidím, ani na papír. Tak jsem si lehla. Něco přeběhlo přes spacák, koukám, co to bylo – bylo to malé a chundelaté. Pak to přiběhlo zpátky a blíže, bylo to 10 centimetrů veliké, něco jako malý sysel. Nakonec mi to došlo, na informačních tabulích jsem cestou četla o chráněném plchovi. (plch velký) Běhal tu u skály, asi jeho domov. Pak jsem si vzpomněla,

jak psal Miloslav Nevrlý o tomto kraji a o tom, jak ráno po probuzení v přírodě by poutník neměl zapomenout nechat kousek suchého krajíčku pro plcha. Také netopýr tu bydlel. Jdu spát. V noci mě probudil onen neznámý pták, který mě doprovázel už několik nocí. Už mě neděsil jako poprvé. Také jeleny jsem slyšela. Chodili celou noc po protilehlých kopcích, nejspíš celé stádo. Slyšela jsem jak se přemísťují. Po téměř probdělé noci vstávám kolem 8. hodiny. Slunce vycházelo za kopci, byla jsem už níž, tak mu to déle trvá, než bude i tady. Místy jsou mraky. Tesně po probuzení jsem slyšela ještě troubit jelena. Přiletěl také datel na nedaleký strom.

Prohlížím si okolí místa, kde jsem spala. Skály jsou tu pískovcové. Jsou protkané železitými rudami. Sem tam utvářejí i celé železné trubky, smyčky a jiné tvary. Některé připomínají různé věci, jeden je podobný ležícími býku. Převís je směrem na východ. Všude kolem jsou zalesněné kopce, jsem v údolí. Balím si a vydávám se na cestu. Míjím zastávku U třech pramenů. A skutečně všude tu vyvěrají. Mířím do Hřenska a odtud domů.

Havranní skály, Rumburk, Sloup

Další navštívená místa jsou Havraní skály mezi Novým Borem a Sloupem v Čechách, kde jsem přespala pod převisem jednu noc. Přišla jsem na místo v pozdní odpoledne, připravila dříví na oheň. Převis je poměrně hodně hluboký. Je to jeden z nejpříjemnějších převisů, kde jsem spala. Kolem ohniště jsou z klád sestaveny lavice. Hlína je tu suchá a plocha je rovná. Tento převis je poměrně hodně navštěvovaný.

Jela jsem se podívat na stará místa, kde jsem vyrůstala. Nebyla jsem na nich přes deset let. Spousta luk se změnila v zahrady. Navštívila jsem starou zkratku, i tu naši. Cestička je už zarostlá malými javory a vysokou trávou. Bez, ke kterému jsme jako malí chodili, je už z půlky seschlý, jde na něm vidět už jeho stáří.

Sloup v Čechách je známý skalním hradem, který patřil i rodu Kinských. Je to městečko, kde se kdysi vyráběla zdobená zrcadla. Proslulo poustevníky, kteří měli pod hradem svou místnost. Také nedaleko v lese jsou vysekané čtvercové místnosti do skal – Poustevny. Za západu slunce jsem vcházela do Sloupu a hledala blízko přírodního divadla na osamocené skále místo, kde bych přespala. Ráno jsem se probudila brzy, šla jsem na úpatí pískovcové skály s výhledem na kopce a domy ve Sloupu. Když se slunce vyhoupllo nad kopce, vyšla jsem Dolní hraběcí cestou na Hradní, Maximiliánovu vyhlídku a vyhlídku Nad liščí dírou. Cestou jsem sbírala hříby, modráky a vřes.

DIDAKTICKÁ ČÁST

Výtvarná výchova je součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura. Od ostatních výchovně vzdělávacích oblastí se liší tím, že umožňuje žákům jiné než racionální poznávání světa. Potenciál takového poznávání je dobré plně využít. Závazný dokument, který formuluje cílové zaměření této vzdělávací oblasti, se nazývá **Rámcový vzdělávací program (RVP)**.

Rámcový vzdělávací program vnímá výtvarnou výchovu jako předmět založený na tvůrčích činnostech – tvorbě, vnímání a interpretaci. Tyto činnosti umožňují rozvíjet a uplatnit osobnost žáka – jeho vlastní vnímání, cítění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci. K jejich realizaci používá výtvarná výchova nejen „tradiční“ vizuálně obrazné prostředky, ale i nově a v jistém smyslu pro řadu lidí „netradiční“.

Jejich netradičnost s sebou přináší na jedné straně potenciál lákavých podnětů s puncem novosti, stejně jako na druhé straně nebezpečí z neznámých problémů při vystavění takovýchto vyučovacích jednotek. Každopádně neotřelý a nestandardní výtvarný jazyk takovýchto přístupů a řešení je prostorem pro obohacení výtvarné výchovy i výuky jako takové.

Konceptuální práce s krajinou inspiruje a probouzí nový prostor našeho uvažování, výtvarného vyjadřování i našeho honocení či vnímání více nebo méně nestandardních výtvarných projevů. Výtvarné činnosti navrhované v didaktické části bakalářské práce představují jakousi alternativu ke „klasické“ krajinářské výuce.

Jsou to pokusy s přírodou a naší myslí. A ačkoliv výstupy převážně nemají povahu finálního výtvarného artefaktu, určeného k výzdobě zdí veřejných či soukromých prostor, přesto by měly mít estetický potenciál. Jejich význam spočívá v enviromentálním přesahu, v subtilitě jiného pohledu v návratu k citlivosti. Učí nás totiž znovu se dívat kolem sebe a znovu prožívat všední skutečnosti. A to může být i hodně nevšední!

1.

Téma: Kameny a tvorba barevné či monochromní mozaiky (podle možností a potřeby)

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 6.-9.

Smysl (cíl): seznámení se s různými druhy, tvary a barevností kamenů; možnost zamyšlení, jak se kameny v daném místě objevily; stručné zařazení kamenů

Vazba na RVP: rozvíjení smyslové citlivosti – žáci zkoumají tvary a barvy kamenů, do činnosti zapojují také jiné smysly než zrakové, a to hmatové i sluchové
rozvíjení subjektivity – žák se učí volit tvary, barvy, povrch, zvuk kamenů, které jsou mu blízké
schopnost interpretovat zkušenosti při tvorbě a interpretaci vizuálně obrazných vyjádření

Lidský problém: pohyb, zkoumání svého prostředí, všímání si vztahů mezi přírodními prvky

Výtvarný problém: skládání kamenné mozaiky, zkoumání a volba tvarů a barev, vztahů mezi nimi

Úkol: Projděte se po okolí svého domova, školy či tábora, všimněte si krajiny, kterou jdete. Pozorujte různé prvky krajiny a jejich vztahy s kameny (voda, půda, vítr, rostliny, mechy, stromy, světlo...), všimněte si struktur a barev jednotlivých kamenů, půd, ve kterých jste je našli. Můžete si udělat i lehké skici prostředí, kde jste kámen našli, popřípadě nasbírat i jiné prvky, které jsou v místě nálezů zastoupené (šišku, písek, půdu, jehličí, listy, část rostliny, větvičku), to co vás upoutá a dotváří prostředí kamene, ze kterého jste ho vyjmuli.

Námět: mozaika z kamenů a převedení objektu do výsledného obrazu (2D)

Technika, materiál – výrazové prostředky: kameny (popř. i jiné prvky), vodovky, tuš, tvrdší papír, formát velikosti od A3

Vazba na výtvarnou kulturu:

1. Andy Goldsworthy – kameny barevne skladané do kruhu, černobíle do kruhu

- viz Literatura – Andy Goldsworthy kniha Stone

- prezentace fotografií ve formě videa – Andy Goldsworthy

<http://www.youtube.com/watch?v=ulLU1BUJk8Q&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=fUpVf-7i75I&feature=related>

2. José Pijoan- antické mozaiky

3. kopie historických mozaiek od restaurátora Libora Hlavíčka, podlaha Živnostenské banky, Praha Na Příkopě

Literatura, ICT zdroje:

Goldsworthy, A. : *Stone*. London: Viking 1994. [ISBN 0-6708-5478-6](https://www.isbn-international.org/product/9780670854786).

Cílek, V.: *Kameny domova*. Praha: Krásná paní 2011. ISBN 978-80-86713-82-3

Kratochvíl, I.: *O přírodě, řízení a naději – nabeton*. Praha: Alfa Publishing 2005. ISBN: 80-86851-21-4

Pijoan, J.: *Dějiny umění 2.díl*. Praha: Odeon 1977. ISBN: 8071768391

2.

Téma: Miniatura krajiny

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 6.-8.

Smysl (cíl): přiblížení a uvědomění si vztahů mezi jednotlivými prvky v přírodě, jejich vzájemné doplňování a potřebnost; vytváření si návyků a odpovědnosti

Vazba na RVP: rozvíjení a uplatnění vlastního vnímání, cítění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci, uplatňování subjektivity – ve ztvárnění svého návrhu

Lidský problém: žití v místě s rozsáhlou přírodou x žití v místě s rozsáhlou zástavbou; žití s přírodou, žití „vedle“ přírody

Výtvarný problém: vytvoření miniatury krajiny, „vlastní“ zahrady; zrealizování návrhu, zamýšlení se nad barevnými kombinacemi rostliny – půda-kameny, tvary, strukturou, vrstvením

Úkol: Nasbírejte si kamínky různých velikostí, barev, struktur. Zamyslete se nad „svou“ zahradou, kterou byste si rádi vytvořili. Jak by vypadala? Navrhněte si na papír barevné a prostorové řešení. Zahrada se bude tvořit do dřevěné bedýnky či do truhlíku (podle možností). Možné je vytvořit zahradu pouze z kamenů a hlíny, pouze z kamenů, či z kamenů se spodním podložím a následné zasazení menších rostlin (pšenice, šalvěje, proso, oves, kaktusy,..)

Námět: skládáním, vrstvením a kombinováním vytvoření „své“ zahrady

Technika, materiál – výrazové prostředky: dřevěná či plastová bedýnka s otvory, zemina, kameny, semínka, na tvoření skic- vodovky, tempery, tuš, podle volby žáka

Vazba na výtvarnou kulturu:

1. Zenové zahrady – např. Japonská zenová zahrada, Fukuoka
zenová zahrada v Kjótu
zenová zahrada v Rjóandži
2. Pěstování Bonsají (bon-miska, sai-strom, strom v misce)
- př. "Yamamomiji", japonský opadavý javor, v Japonsku je častou bonsají, v přirozeném prostředí roste v hornatých oblastech
- Čínské Elm (ULMUS parvifolia) vytvořený Wang Huaishun z Ningde, provincie Fujian
3. Miniaturní kopie zahrad od manželů Graceových (Mr. and Mrs. Grace Kingsnorth Gardens)

Literatura, ICT zdroje:

http://gardenhistorygirl.blogspot.com/2009_05_01_archive.html – pan a paní Graceovi vytvořili miniatury zahrad, Kingsnorth Garden

Thoma Z.; Thomová S.: *Tam, kde kameny mají duši*. Praha: Argo 2010. ISBN 978-80-257-0315-1

Japonská zenová zahrada - <http://www.bydlet.cz/fotky/zenove-zahrady/japonska-zenova-zahrada/>

3.

Téma: „Kámen v hlavní roli“

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 8.-9.

Smysl (cíl): postava hlavní role z pohledu žáka (případného vzoru či naopak postavy, ve které se žáci vyrovnávají s vlastní zkušeností); zamyšlení a interpretace výběru postavy s určitými charakteristickými vlastnostmi

Vazba na RVP: práce se subjektivními zkušenostmi a zážitky; prostřednictvím tvorby uplatňování fantazie; vnímání světa kolem, zamyšlení se nad společenskými – vlastními hodnotami; možnosti experimentování s tvary a barevnými variacemi (koláže)

Lidský problém: dětský vzor; hrdina oproti tomu lidské téma – zážitek; postoj, který promítne žák do příběhu a s nímž nesouhlasí, vyrovnává se s ním

Výtvarný problém: řešení kompozice plakátu, barevných a tvarových vztahů a linií

Úkol: Zamyslete se nad tématem „V hlavní roli kámen“. Vymyslete svůj příběh, představte si, že bude jeho premiéra v kině a vy máte navrhnout na svůj „film“ plakát.

Námět: převedení svého příběhu (fiktivního filmu) do vizuální podoby plakátu (koláže)

Technika, materiál – výrazové prostředky: koláž, staré noviny a časopisy (s přírodní tematikou, i jiné), lepidlo, nůžky

Vazba na výtvarnou kulturu:

1. KAREL VALTER - Diktátorské boty, 1936
2. KAREL VALTER - Houby, 1936
3. STANISLAV VAJCA - Dívka na motocyklu, 1969
4. MIA MOORE
5. ALDWYTH - Casablanca (classic version), 2003
- What's Love got to do, got to do with it, 2006-2009

Literatura, ICT zdroje:

Šamšula, P.: *Obrazárna v hlavě 5*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, Středisko pedagogické literatury 2000 ISBN 80-86287-26-2

Fulková, M.: *Diskurs umění a vzdělání*. Praha: H&H 2008 ISBN 978-80-7319-076-7

Srp, K.: *Toyen*. Praha: Argo, Galerie hlavního města Prahy 2001 ISBN 80-7203-274-7

Steinweiss, A.: *Creator of the Modern Album Cover*. Taschen 2009 ISBN 978-8365-2771-2

<http://www.terryhoponozky.cz/plakaty/parametr-1-autori> - autoři Československých plakátů (1950-1989)

http://cs.wikipedia.org/wiki/John_Heartfield - německý umělec zabývající se fotokoláží John Heartfield, častá politická témata

<http://www.terryhoponozky.cz/plakaty/parametr-1-autori/41-teissig-karel> - Karel Teissig filmové plakáty, koláže

<http://www.pragueout.cz/umeni/articles/ceska-kolaz-7459> - Česká koláž, výběr z výstavy v Galerii

Smečky

– Alex Steinweiss – hudební obaly, grafika, koláže

4.

Téma: „Kámen, který mi změnil život“

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 8.-9.

Smysl (cíl): zamyšlení se nad zdánlivě nepodstatnými situacemi, jež mohou být v důsledku zásadními; domýšlení příčin a následků

Vazba na RVP: umožňuje rozvíjet a uplatnit vlastní vnímání, cítění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci s využitím nových médií ve výtvarné výchově

Lidský problém: příčiny a následky

Výtvarný problém: práce s fotografií a se stavbou příběhu; tvoření skic (i myšlenkových); posun od přílišné popisnosti k příběhové zkratce

Úkol: Vymysli příběh na téma „Kámen, který mi změnil život“. Vytvoř myšlenkový a obrazový scénář. Konzultuj návrh a provedení, samotné provedení pomocí techniky fotografie. Můžeš fotit i v mimoškolním (domácím) prostředí. Po vytvoření fotografií následuje výběr, sestav obrazový příběh, a případně doplň textovou část. (poznámky, dialogy, monology,..)

Námět: role zdánlivě nepodstatných situací v našem životě

Technika, materiál – výrazové prostředky: balicí papír na skici, tuš, vodovky, tužky dle volby na skici, fotoaparát (popř. film do fotoaparátu), kámen, ostatní prvky pro vybrané (či vytvořené) prostředí

Vazba na výtvarnou kulturu:

1. Skutečný příběh Cílka a Lídy – František Skála
2. Jak Cílek Lídu našel – František Skála
3. Práce s fotografií, fotografická koláž - Michal Kulheim - Kameny času / Stones of Ages
4. Doktor Racek jede na prázdniny – Milada Rezková

Literatura, ICT zdroje:

Skála, F.:*Skutečný příběh Cílka a Lídy*.Praha: Arbor vitae 2001 ISBN 80-86300-86-2

Skála,F.:*Jak Cílek Lídu našel*.Praha: Meander 2006 ISBN 80-86283-44-5

Michal Kulheim - http://www.ffa.vutbr.cz/performance/STUDENTI/031_kulheim.htm

Rezková, M.: *Doktor Racek jede na prázdniny*.Labirint 2008 ISBN: 978-80-86803-14-2

5.

Téma: Malba přírodními pigmenty – „V krajině z krajiny“

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 8.-9.

Smysl (cíle): znovu navrácení k základním věcem, poznávání a vnímání vztahů v krajině, učí se dívat kolem sebe, dostávají se do situace před tvořením, kdy člověk „nasává“ do sebe prostředí, ve kterém se nachází, poodkrytí procesů, jak věci vznikají, příroda jako inspirace, prohloubení empatie a odpovědnosti

Vazba na RVP: umožňuje rozvíjet a uplatnit vlastní vnímání, citění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci s využitím „nových“ přístupů ve výtvarné výchově

Lidský problém: návrat ke kořenům, k původní jednoduchosti

Výtvarný problém: tvorba pomocí přírodních pigmentů, prvků, hlíny, lišejníky na kůrách stromů, plodů, stonků aj.

Úkol: Žáci se porozhlédnou po okolí, kde budou malovat, nejdříve si vyzkouší, jak které věci malují, jaké dělají stopy a zda se na papíru udrží. Poté následuje samotná malba.

Námět: Můžeme si vystačit s tím, co máme kolem sebe?, malba přírodními prvky

Technika, materiál – výrazové prostředky: malba přírodními pigmenty, hlínou, lišejníky na kůrách stromů, plody, stonky aj.

Vazba na výtvarnou kulturu:

Marián Palla – malba hlínou

Literatura, ICT zdroje:

Palla, M.: *Katalog*, vydal Bludný kámen Opava, 2006

Záznam průběhu malby hlínou - <http://www.youtube.com/watch?v=Jby5602X73k>

(Motivace): Představte si, že jdete jen tak krajinou (přírodní, městskou) a nemáte žádné barvy, žádnou skleničku s vodou, žádné nástroje, jen papír, a chtěli byste namalovat ono místo. Jak byste to provedli? Napadá vás, co byste mohli místo barev a štětců použít? Můžeme si vystačit s tím, co máme kolem sebe?

6.

Téma: „Herbář“

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 8.-9.

Smysl (cíl): seznámení

Vazba na RVP: umožňuje rozvíjet a uplatnit vlastní vnímání, citění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci s využitím nových médií ve výtvarné výchově

Lidský problém: otisk, příroda jako inspirace

Výtvarný problém: srovnání barevných a prostorových vztahů, jejich variací, rozmanitostí, seznámení s různými povrchy a strukturami, „cvičení oka“ citlivost pro barvu, valér, snímání stopy, otisk, řada, barevná a tvarová citlivost

Úkol: Žáci se mohou rozdělit do malých skupinek (podle potřeby). Hledají barevné odstíny přírodnin (např. listů, kamenů, kůr), které je zaujmou. Pozorují tvary přírodních prvků a nacházejí jejich různé rozměry. Ty pak řadí (vytvářejí výtvarné řady) do barevných a tvarových řad a dělají svůj záznam onoho místa. Mimo tyto řady vytvářejí kompozice na papír z přírodnin, které naleznou. Mohou je doplňovat slovy, poznámkami, kresbičkami, které jim přírodniny asociují. Na závěr se všichni sejdou a probíhá diskuse o věcech, které našli a utvořili.

Námět: Kolik je odstínů jedné barvy? Kolik tvarů?

Technika, materiál – výrazové prostředky: sběr, frotáž

Vazba na výtvarnou kulturu:

1. Andy Goldsworthy – barevné variace kamenů a listů
2. Ivan Kafka – spadané listí

Literatura, ICT zdroje:

Goldsworthy, A. : *Stone*. London: Viking 1994. [ISBN 0-6708-5478-6](#).

Cílek, V.: *Kameny domova*. Praha: Krásná paní 2011. ISBN 978-80-86713-82-3

Andy Goldsworthy –The Rivers and Tides 2003 - <http://www.youtube.com/watch?v=kGFOLChNOak>

7.

Téma: „Ilustrace“

Jméno: Ester Lojková

Ročník ZŠ (5.-9.): 8.-9.

Smysl (cíl): vnímání prostředí, ve kterém se ocitáme, a přetváření jeho působení na výtvarný či jiný artefakt

Vazba na RVP: umožňuje rozvíjet a uplatnit vlastní vnímání, citění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci s využitím nových médií ve výtvarné výchově

Lidský problém: Samotná krajina je příběhem

Výtvarný problém: vytvoření „ilustrace“ k příběhu místa, zachycení atmosféry místa pomocí výtvarných prostředků

Úkol: Rozhlédněte se po okolí místa, ve kterém se nacházíte, vezměte si papír, tužku a provázky a napište na papíry buď slovní spojení, nebo slovo a přivázejte ho na přírodninu, která ve vás toto slovo, pojmenování vyvolala. Mohou to být i asociace, nejen pojmenování (kamene – Kámen). Zamyslete se, co podle vás místo tvoří. Co je nejvýraznější na tomto místě, co vám připadá, že tu převládá. Snažte se soustředit i na vůni a světlo místa. Jak se proměňuje postupem chvil? Jak asi vypadá v jiných ročních obdobích? Když si ujasníme, co na nás nejvíce působí v tomto místě, můžeme začít pracovat. Ny výběr máte z více technik – malba, sběr a lepení přírodnin pomocí pryskyřice stromů, kresba přírodním materiálem.

Námět: poznání místa skrze prvky, které nás v místě nejvíce oslovují, prvky, které tvoří příběh místa

Technika, materiál – výrazové prostředky: asociační psaní, malba, kresba, koláž – papíry, provázky, tužky, přírodniny

Vazba na výtvarnou kulturu:

1. Jouseph Kosuth – One and Three Chairs, 1965

Literatura, ICT zdroje:

SAKAKI, N.: *Nanao*. Jitro Praha 2002

Joseph Kosuth - <http://artisdeadandmoneykilledit.wordpress.com/2011/03/28/joseph-kosuth-and-repetition/>

ZÁVĚR

Čas. Rok nebo chvíle? Co je čas? Provází nás jen v našich myšlenkách, kde ho odpočítáváme, nebo se projevuje v proměnách krajin, lidských tváří? Rok – to je doba, kterou jsem této práci věnovala a na konci zjišťuji, že pro hlubší vhled do problému by bylo potřeba ještě pár dnů, pár let navíc. Za celý rok se stalo hodně událostí. Lidé, krajiny, které jsme znali, se proměnili - „uzráli“. I já snad mohu za sebe říci, že díky hlubšímu poznání věcí, které jsem díky této práci poodkryla, jsem svým způsobem více „dozrála“.

Ve své práci jsem se snažila nastínit jiné úhly pohledu na krajinu, kterou kolem sebe máme a podělit se také o pohled svůj.

Co je krajina? To je další ze složitých otázek. Není ale složitá právě tím, že záleží na každém pohledu jednotlivého člověka? Jaký vztah a jaké zkušenosti ho ve spojitosti s ní provází? Podobně je to s putováním, s cestou, kde není ani tak důležité se dostat jen z jednoho místa do druhého, ale samotná cesta tu hraje x. Na ní získáváme své zkušenosti. Na ní se měníme.

LITERATURA

- ALTMAN, N.: *Posvátné stromy*. Volvox Globator Praha 1994 s. 14 - 66
- BELISOVÁ N., PATZELT Z., SOJKA V.: *Lidové památky Českého Švýcarska*. České Švýcarsko obecně prospěšná společnost. Krásná Lípa 2006 s. 104
- BRUGGER W.: *Filosofický slovník*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1994 s. 224
- BRUGER W.: *Filozofický slovník* 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002 s. 247, s. 224
- CATTABIANI, A.: *Floratorium*. Volvox Globator Praha 2006
- CÍLEK, V.: *Krajiny vnitřní a vnější*. Dokořán Praha 2007 s. 5
- CÍLEK, V.: *Dýchat s ptáky*. Dokořán Praha 2008 s. 42
- ČÁ, A.: *Strom v lese*. DharmaGaia. Praha 1999 , Adžán Čá s. 80
- ČIHÁKOVÁ – NOSHIRO, V.: Umění jako postoj. On-to-logické doteky. In: Výtvarné umění č. 4/ 1991, s. 16.
- ČIHÁKOVI, R., P.: *Zahrady v japonském stylu*. Grada Praha 2004 s.15, s. 29
- DEMPSEYOVÁ, A.: *Umělecké styly, školy a hnutí*. Slovart 2002 s. 260-262
- DEZIDER, T.: *Němá kniha*, Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava 2005, s. 33
- DŽIBRÁN, Ch.: *Prorok, Zahrada prorokova*. Vyšehrad, Praha 2011
- FAKTOR, V.: *Pěší pouť do Říma*. Votobia. Praha 2000
- HAGENEDER, F.: *Stomy-Velká kniha*. Fontána. Praha 2003 s. 33-47, s. 78-128
- HALÍK, T.: *Prolínání světů: ze života světových náboženství*. Nakl.Lidové noviny. Praha 2006 s. 211
- HAVLÍK, V.: *Akční tvorba*. Olomouc 1991, s. 77
- HRUŠKOVÁ, M.: *Kult stromů v zemích české koruny*. Knižní klub Praha 2005 s. 11-12
- MORGANOVÁ, P. : *Akční umění*. Votobia Olomouc 1999 s. 25-53, s. 60
- NORBERT-SCHULZ, Ch.: *Genius Loci*. Odeon Praha 1994
- OHLER, N.; 19) *Náboženské poutě ve středověku a novověku* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 11, s. 62
- PACNER, Miroslav: *Události přírody. Památník národního písemnictví*, Praha 1987 – „Realizace textu Gastona Bachelarda Plamen svíce a Sedm dní stvoření“
- SCHAMA, S.: *Krajina a paměť*. Agro Dokořán Praha 2007 s. 252-254
- SMOLÍKOVÁ M.: *Krajina/Landscape, katalog*. Sorosovo centrum současného umění Praha 1993 s. 44
- SLAVÍK, J.; BLÁHA, J.: *Průvodce výtvarným uměním* V. ALBRA spol.s.r.o., Praha 1997 s. 92

STIBRAL, K.; *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku* 1. vyd. Dokořán Praha 2005. s. 76

ŠMEJKAL, F.: *Návraty k přírodě*. In: Výtvarná kultura č.3/1990 s. 20

THOREAU, H.D.: *Toulky přírodou a pohledy do společnosti, Chůze*. Nakladem JANA LAICHTERA, Praha 1925 s. 8-9

VOKOLEK, V.: *Svět posvátných kamenů 2*. Eminent. Praha 2006

VOKOLEK, V.: *Svět posvátných kamenů 1*. Eminent. Praha 2005, s. 23, s. 177

ZHOŘ, I.; HORÁČEK, R.; HAVLÍK, V.: *Akční tvorba*. Pedagogická fakulta Paleckého Olomouc 1991 s. 77

Elektronické zdroje

Slovník spisovného jazyka českého, <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php>

Definice krajiny z Evropské úmluvy o krajině <http://www.cenelc.cz/evropska-umluva-o-krajine.html>

Pojem krajina ze Slovníku slovenského jazyka <http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=krajina>

Přednášky Ing. Jana Skaloše – česká krajina v proměnách staletí, Sklenička 2003 lit.

http://etext.czu.cz/php/skripta/kapitola.php?titul_key=64&idkapitola=153

Pout' na horu Kailas (Himaláje, Čína) – www.ulteia.cz/jine-svetove-poute/buddhisticke-poute/kailas/

Vznik vody na naší planetě - PALOUŠ, Jan. Hvězdy ve vzdálených galaxiích. Praha: Český rozhlas Leonardo, 2012-02-24 [cit. 2012-3-18]. Čas 13:00 od začátku stopáže

Vznik atmosféry - <http://www.scribd.com/doc/22854/Air-Atmosphere-and-Airplanes>

Bible Kralická, Jan 1, 14, Jan 1, 1-3, Př 23, 6-7 - <http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/nbk/J1.php>

Bhikkha Thanissara 2007 – buddhistický kodex-

<http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/thanissaro/bmc1/bmc1.ch08-2.html>

Šintoismus - <http://www.japonsko.info/sintoismus.php>